

BOHEMISTYKA

3/2001

Rocznik I – ISSN 1642-9893

Redaktor naczelny
Mieczysław Balowski

Komitety Redakcyjne:

Mieczysław Basaj (Warszawa), Neil Bermel (Sheffield), Marie Čechová (Praga), Jiří Damborský (Ostrawa), Fryderyk Drejer (Wałbrzych), Ernst Eichler (Lipsk), Milan Fryšček (Nowy Jork), Jaroslav Hubáček (Ostrawa), Marie Krčmová (Brno), Jan Kořenský (Praga), Eduard Lotko (Olomuniec), Alena Macurová (Praga), Margerita Mladenowa (Sofia), Walery Mokijenko (Greifswald), Dobrava Moldanová (Ústí nad Labem), Galina Nieszczimienko (Moskwa), Teresa Zofia Orłoś (Kraków), Janusz Siatkowski (Warszawa), Hana Sodeyfi (Wiedeń), Jiří Svoboda (Ostrawa), Józef Zarek (Katowice)

Sekretarz Redakcji
Anna Zura

Spis treści

Artykuły i studia

Vladimír Novotný, <i>Postmoderní dekonstrukce a groteskní paraboly</i>	187
Martin Pilař, <i>Igor Hájek aneb Rozpory mezi domácí a exilovou reflexí české literatury</i>	201
Joanna Maksym-Benczew, <i>Václav Černý i początki jego czasopisma »Kritický měsíčník«</i>	211
Dorota Dudek, <i>Czeska literatura w polskim drugim obiegu lat osiemdziesiątych</i>	221
Michaela Lašt'ovičková: <i>Feministické postoje v jazyce Bible</i>	233

Recenzje, omówienia, noty

Vavřinec Benedikt Nudožerský, <i>Grammatica Bohemica, ad leges naturalis methodi conformatae, et notis numerisque illustratae ac distinctae, libri duo</i> , editorka Nancy Smithová, nakladatelství Talia, Ostrava 1999 (przez P a v l a K o s k a)	243
Libor Pavera, <i>Od středověku k romantismu. Úvahy o starší literatuře</i> , Editio Universitatis Silesianae Opaviensis, „Litteraria”, tomus I, Opava 2000, 225 s. (przez A n n ě Z u r ě)	246
Jaroslav Bartošek, <i>Úvod do studia žurnalistiky. Studijní texty pro distanční studium</i> , Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc 2001, s. 158 (przez G r a ż y n ę B a l o w s k ą)	249

Kronika

A n n a Z u r a, <i>Jubileusz 70 rocznicy urodzin Profesora Jerzego Svobody</i>	253
J i ř í H a s i l, <i>Čtyřicet pět let pražské Letní školy slovanských studií</i>	255
K y u c h i n K i m, <i>Deset let bohemistiky v Jižní Koreji</i>	260

Informacje dla Autorów „Bohemistyki”

Ze względu na konieczność ujednolicenia strony graficznej tekstów drukowanych w „Bohemistyce” podajemy poniżej zasady opracowania tekstu maszynopisu:

1. Objętość artykułu nie powinna przekraczać 15 stron normalizowanego maszynopisu (format A4, 30 wierszy na stronie po 60 znaków w wierszu), objętość recenzji i pozostałych tekstów (np. informacji, artykułów jubileuszowych itp.) – do 8 stron.
2. Przypisy należy podawać po artykule.
3. Tablice, wykresy i inne obiekty graficzne powinny być dołączone na końcu tekstu na oddzielnych kartach. Natomiast w tekście Autor powinien zaznaczyć miejsce, do którego się one odnoszą.
4. W cudzysłowie podajemy tytuły czasopism, konferencji, cytaty (o ile nie są inaczej wyodrębnione w tekście, np. inną wielkością czcionki).
5. Kursywą wyodrębniamy wszystkie omawiane wyrazy, zwroty, zdania, ponadto tytuły prac zwartych i ich części (np. rozdziały), tytuły artykułów, zwroty obcojęzyczne wplecione w tekst. Na wydruku należy te fragmenty oznaczyć linią falistą.
6. Podkreślenia tekstowe oznaczamy spacją, na wydruku – podkreśleniem linią przerywaną.
7. Znaczenia wyrazów, idiomów czy innych zwrotów podajemy w łapkach ‘ ’.
8. Prace należy przesłać wpisane do komputera w programie WORD v. 6.0 (i wyższa) z dwoma wydrukami.
9. Autorów prosimy o dokładne podanie imion, nazwisk, stopni i tytułów zawodowych lub naukowych, nazw miejscowości, adresów prywatnych i numeru telefonu lub e-mailu.
10. Tekstów nie zamówionych Redakcja nie odsyła.

Warunki prenumeraty

1. Wpłaty na prenumeratę są przyjmowane na okresy roczne.
2. Cena prenumeraty na cały rok wynosi 20 zł.
3. Wpłaty na prenumeratę przyjmuje Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Wałbrzychu.
4. Terminy przyjmowania prenumeraty: na kraj do 10 listopada; na zagranicę do 31 października.

Wydawca: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, ul. Westerplatte 39, PL – 58–309 Wałbrzych, tel. + 48 74 / 666 00 71, e-mail: mieczyslaw.balowski@uni.opole.pl

Postmoderní dekonstrukce a groteskní paraboly

Klasik evropské literární vědy a eseistiky Maurice Blanchot ve svém základním díle *Literární prostor* hovoří o jednom pregnantním fenoménu umělecké řeči: stává se totiž, že se v ní občas všechno čili všechny významotvorné roviny díla vychylují směrem k paradoxnímu utvrzování všeho a vším, zároveň však nejednou jde o zcela protichůdnou „řeč bez pochopení“ (Blanchot 1999, s. 57). Taková literární řeč potom „označuje nekonečně rozpínavý vnějšek“, může být charakterizována jako „esenciálně bloudící“ (Blanchot 1999, s. 58). Zároveň ovšem umělecké dílo an siich spisovatelé žádá, aby se stal „prázdným místem, v němž se ohlašuje neosobní afirmace“ (Blanchot 1999, s. 64), aby v souznění s tím vydal čtenářské veřejnosti napospas svou zdánlivou či stylizovanou autorskou nevědomost.

Specifickou alternativou takového vydávání všanc své stylizované spisovatelské nevědomosti jsou v nové české próze 90. let některé příklady románových vyprávění, které se přiklánějí k podobě groteskních parabol a které tedy představují takový typ postmoderní literární komunikace, v němž je neustále přítomná dvojnásobná možnost porozumění a poté i interpretace, kdy smysl se záměrně vytrácí až rozpouští v jiném smyslu, kdy groteskní pokřivení původní komunikace slouží zejména k preciznějšímu objasnění, tedy k takové „pravdě pochopení, která chce, aby pochopení nikdy nebylo jednou provždy“ (Blanchot 1999, s. 361). Potom se smysl či význam díla podle Blanchota nevytrácí v jiném, nějakém bezprostředně přítomném nebo se rudimentárně nabízejícím smyslu či významu, nýbrž v jiném smyslu zcela obecně: každý význam se potom stává už jen zdáním a toto nekonečno významů už

v groteskním zvýznamňování nemusí být nikterak rozvíjeno, je tudíž dáno, působí jako bezprostřední, čili může být také vnímáno jako bezprostředně prázdné (Blanchot 1999, s. 361–362). Což potom může být případ novějších českých postmoderních próz, které takovou možnost tzv. autentické prázdnoty přijaly do určité míry za bytostně svou – kupříkladu knihy středogeneračních prozaiků Martina Komárka, případně Martina Nezvala, především však Hnáta Daňka a Petra Motýla.

Ani jeden z těchto tvůrců se netěší zvláštní přízni kritiky, dokonce možná právě naopak, pravděpodobně i z toho důvodu, že ba svůj důraz na groteskní parabolichnost stylu do určité míry přehání. Hnat Daněk, což je umělecký pseudonym severomoravského literáta Jiřího Daňka (nar. 1959), je z původně uvedené čtveřice nejstarší a také jeho velká románová groteska nebo kvazigroteska, o níž teď bude řeč, už figuruje v české knižní kultuře už nejdéle: mám tím na mysli jeho knihu *Až budeme velcí*, vydanou v olomouckém nakladatelství Votobia na rozhraní let 1996 a 1997, vlastní spisovatelovo vročení (doufejme, že hodnověrné, nikoli mystifikační) však uvádí roky 1980–1991, zatímco sám děj, vtělený do bizarních deníkových záznamů, zahrnuje jak ze svědeckého, tak i z retrospektivního pohledu časové období 1975–1988. Ostravská badatelka Iva Málková o tomto románu napsala, že zde jsme či býváme „svědky drastických, často násilných smrtí lidí“ a že „na tomto pozadí se pak slova i myšlenky jeví jako trapný blábol. Činy, jimiž postava osudově směřuje k smrti a jimiž se marně pokouší vymanit ze své slabosti a bezmoci, nejsou – měreno ve skutečném výsledku – tragické ani tragikomické, ale – opět – trapné”.¹

Tímto výstižným odkazem na trapnost jako na určující filosofii tvorby i na filosofii vnímání života, čili na groteskní stylizaci trapnosti se Daňkovo dílo ocitá někde v přímém estetickém sousedství pražské nonkonformní literární skupiny Moderní analfabet a o po-

¹ Srov. text na záložce olomouckého vydání Daňkovy knihy s vročením (Daněk 1996).

dobný stylizovaný programový „analfabetismus“, tedy o vnímání světa, kde žijeme, jako světa, se kterým se nemůžeme ztotožňovat a nad jehož novořečovými archetypy nám zůstával rozum stát, jde také v autorově pojetí osudů jeho protagonisty a statistik, postavíček, které v textu charakterizuje mj. přirovnáním „nečlověk neryba“, jeho dějově nesmírně a přitom zcela záměrně přexponovaného života, postav pokaždé usilovně zápolících o poslední zbytky zdravého rozumu, dokud tedy ještě tito Daňkovi nehřdinové nebo spíše antihrdinové nejsou velcí.²

Zároveň ovšem tento hypergroteskní román, napsaný až na samé hranici grotesknosti coby určitého specifického měřítka srozumitelnosti, může být optimálním exemplem toho, jak lze autorskou promluvu cílevědomě zbavovat konvenční významuplnosti a jak jí může být upírána dokonce i schopnost být pochopena, jak se při její četbě ocitáme v pokušení prokazovat náležité pochopení pro vlastní estetický tvar nebo pro literární ideu. Kupříkladu v polovině devadesátých let poměrně známý a velice slibný mladší kritik Jiří Peňás,³ – se zřejmou nadsázkou konstatoval v českém literárním tisku, že Daňkův román *Až budeme velcí* nepovažuje za

² Víceméně namátkou přinášíme velice charakteristickou ukázkou Daňkova stylu: „Aj práv mých podstatí mé dotýkati se žádá tento chám kdys dosud nevšvěcen a neimatrikulován vztáhl hrubý spár svůj odporným chťičem křivčnatý po jahodí a mléku vonící alabastrové pleti mé dvě kůzlátek v mém vlastnictví držených nakrátko avšak přec pošpinil dotýkáním nyněkonc vyučím ho v účtě k majestátu jeho kozličí vладыkaření překryji silou práv i podstaty ostře čpí a vemlouvá se tělem posetý čnicími bodci jimiž mou duší propichuje chtěla bych ó já chci chci chci jeho znoj se dere do mého chřípí kosí zábrany tarantela chťění anticipována před mnohými lety la mer la mer toujours recommencée brachiální představy naplněny při hýždích andromanky točím se prostorem haptická břiška shora zdola zleva zprava zpředu zezadu pilotem mého trupu křídla epifanie tisíckrát odříkaný nikdy neodřeknutý jsem geokarpická vytahována do vzduchu stoupáním vznáším se hodiny staletí zráni paganismus v posteli ne já on – atd.“ (Daněk 1996, s. 247).

³ Při vší účtě k této kritické osobnosti se ovšem z odstupem let stále víc zdá, že se Jiří Peňás vyhranil jednak jako kulturní publicista, jednak mnohem víc jako aktuální, na bezprostřední zájem veřejnosti duchaplně reagující novinový a časo-

nic jiného, než za typickou autorskou „zplodinu“, a nejen to, dokonce přímo za (a to ještě „v nejlepším případě“) grafomanskou kuriozitu, u níž proklamovaný estetický fenomén „nečitelnosti“ a důraz na totální nestravitelnost literárního textu podle kritika dosahuje makabrozních rozměrů (srov. Peňás 1997, s. 16).

Už jenom z tohoto konstatování evidentně vyplývá, že Peňás rezignoval na sebemenší možnost analyzovat tento parodický postmoderní text, který je ovšem, možná spontánně, možná cíleně, veskrze dekonstruktivní povahy. Možnost interpretace postmoderní literární konstrukce prózy jako by pro Peňáse vůbec nepřipadala v úvahu a místo toho se kritik přímo opájel svými dojmologickými odsudky:

Nad rozsáhlým textem zůstal jsem třet v rozpacích a zaskočen a zděšen jsem se nemohl po několika stránkách pohnout dále. Šumavský močál se po takové slovní mase jeví jako éterický blankyt. Nepřehledná, jako tasemnice se úmorně tahnoucí souvětí tu zabírají i několik stránek. Jako by se autorova stylistika zasekla v jednom jediném vychýleném způsobu a jako poblázněný hrnec plodila jen monotónní provazce jakýchsi prapodivných větných „parodií“ (srov. Peňás 1997, s. 16).

Takto přexponovaná kritická reakce možná nebyla v Čechách ojedinělá, nicméně Peňás podle vlastních slov přestal číst (nebo přestal být ochoten prozaickou výpověď reflektovat a potom interpretovat) inkriminovanou veskrze postmoderní knihu Hnáta Daňka už po prvních stránkách; navíc je symptomatické, že se k první spisovatelově knize vůbec nezná. S nesrovnatelně větším citem pro estetické postuláty a generační poetiku této prózy posoudil dílo tohoto severomoravského postmodernisty zkušený literární histo-

risecký recenzent než jako „skutečný“ literární kritik, žijící svým psaním. Když totiž jakýkoli arbitr knižní kultury, rok za rokem pořád víc splyvající s mediálními „pseudokonkrétními“ každodenními požadavky médií a podřizující se jejich specifickému prostředí, za celých dlouhých deset let nenapíše (ve společenské situaci „bez cenzury“) jedinou rozsáhlou kritickou analýzu, která by čítala alespoň něco velice málo stran, vypovídá to velice pregnančně o tom, o jaký typ „pozorovatele“ literárního života jde.

rik Aleš Haman. Neinterpretovat sice Daňkovu metodu vysloveně jako typicky postmoderní slovesný čin, upozornil však na závažnou okolnost:

[Umělec zde] zvolil postup, který sice posouvá jeho prózu na hranici čitelnosti, avšak má své funkční poetické zdůvodnění ve snaze překonat omezující fabulační a syžetová schemata. Rozčlenil svou prózu na chronologicky vymezené momenty (určené datem a dnem), které jsou jediným prostředkem artikulace textu. Ten tvoří souvislý proud významově zahuštěných (místy až kusých) syntaktických segmentů, tvořících v každém z časových momentů jedinou hypetrovanou větu. Vzniká tak dojem kaleidoskopického životního proudění unášejícího útržky psychických stavů, mezilidských vztahů a událostí, v nichž se střídají perspektivy jednotlivých protagonistů (Haman 1997, s. 5).⁴

Svou tehdejší subtilní kritickou reflexi posléze badatel uzavírá konstatováním, které je v příkrém rozporu s citovaným, průkazně snobským proklamováním o dvě generace mladšího kritika: dospívá totiž k poznání, že „právě zachycení směsice pudů a citů, lásky a krutosti, touhy a zoufalství, naivity a poznání, kterou prožívají představitelé »obětované« generace sedmdesátých let, marně hledající únik ze svíravého tlaku dobového klimatu, dodává dílu přes okázalou čtenářskou neschůdnost rysy uměleckého činu.” (Haman 1997, s. 5)⁵ Stojí za zmínku, že právě v této – podle Peňáse tolik nečitelné a nestavitelné próze – výstřední knize Hnáta Daňka shledává Haman pozoruhodný generační pokus, jak oživit společ-

⁴ Srov. také: Haman 2001, s. 139–141. Citujeme podle knižního vydání, neboť nepřilíší citlivě redakčně krácený text této části Hamanova kritického zamyšlení zněl v časopiseckém vydání takto: „Hnát Daněk [...] zvolil proto postup, který sice posouvá jeho prózu na hranici čitelnosti, avšak má své funkční poetické zdůvodnění. Autor rozčlenil svou prózu na chronologicky vymezené momenty (určené datem a dnem) a tento souvislý proud vytváří pak dojem kaleidoskopického životního proudění unášejícího útržky psychických stavů, mezilidských vztahů a událostí, v nichž se střídají perspektivy jednotlivých protagonistů.” Kritickou rubriku měl tenkrát v „Literárních novinách” pod kuratelou Jaromír Slomek.

⁵ V poslední větě Hamanovy recenze bylo v „Literárních novinách” redakčně substantivum *rysy* z pramálo pochopitelných příčin nahrazeno singulárem *rys*.

český román, jehož prestiž a produktivita podle literárního historika v osmdesátých letech značně poklesla.

Skutečně: o takovou hrůzostrašnou nečitelnost, o odstrašující nekomunikativnost, jinými slovy i o věru brutální vypravěčskou dodekafoničnost Hnát Daněk urputně usiloval zřejmě od od prvních slov své doopravdy naprosto či nadmíru totální narace. Ostatně právě její vstupní slova znějí takto:

A právě toto se jim přiházvalo přečasto: zaujetí vytrženým jevem, posedlost osamoceným předmětem, náruživost k jedné osobě. Osamostatňovali vytrháváním z prostředí, jejich vazebnost neškodná všem – toliko jim samým, totiž je pohlcovala, totiž jim uzavírala cesty obvyklého rozumu – totiž skokem metamorfovala ve vášeň, koncentrovalo se do patologických pochodů, závěrů a tezí, přinášela jim bezkonečné časy janusovského jarmarku, jemuž rytmus odměřovaly stahy třepotavé bránice... (Daněk 1996, s. 5)

Ustavičný důraz na parodování či parodické napodobování, a to zejména rozličných postupů experimentální prózy, jehož jsme při četbě svědky, nás poté vede k domněnce, že můžeme dokonce hovořit o parodii zrozené z parodie parodie, tu posléze vyústil ve vznik bezpochyby unikátního slovesného výtvoru, u kterého se záměrně znovu a znovu nabízí otázka určená jak pro badatele, tak i pro čtenáře, zda jde o parodii na experiment či o experiment s parodií.

Mimochodem: kterou jinou postmoderní českou knihu než právě tento Daňkův dozajista nemálo bizarní román je možné zkoušet začít se do ní na kterémkoli místě a libovolně putovat stránkami dopředu nebo dozadu, čili ji číst jako „otevřený” autorský rukopis, aniž bychom přitom utrpěli sebemenší újmu na mysli – nikoli ovšem na uměleckém dojmu? Podle spisovatelova záměru, vyznívajícího ovšem taktéž parodicky, téměř svéparodicky, veškerá slova i myšlenky ztělesňují a zrcadlí všehovšudy cílevědomě nehierarchizovaný proud významů, ovšemže hraničící s citovanou řečí bez pochopení, V tomto smyslu představuje kniha Až budeme velcí záměrně veletrapný hold vyprávění založenému na trapnosti – a Daňkovo vypravování tvoří postmoderní, anebo dokonce pre-

postmoderní změř příběhů o to problematičtější z hlediska interpretace, neboť se netváří jenom jako parodický typ prózy, nýbrž občas i jako kvazirealistická výpověď o bizarně typických anebo typicky bizarních severomoravských (a zhora určitě nejenom severomoravských) figurkách a o jejich oč každodennějším, o to pitoresknějším počínání v nedávných, čili historicky a politicky zcela konkrétně stigmatizovaných časech (Novotný 1996, s. 10).

Připustíme-li, že tato kniha, až rouhačská svou totální parodičností, při níž se prozaik opájí i parodováním vlastního způsobu psaní, může být důsledkem patafyzického nazírání světa, pak nelze nevidět, že tu je v prozaické kostce „zagulášováno“ a ve stále obnovovaném parodickém kadlubu znetvořeno jedno nepřiliš vzdálené údobí české literatury. Právě toto období a tehdejší stav naší společnosti přece může rovněž svědkům a pamětníkům připadat jakožto učiněná parodie na život, jenž je vyobcovávaný v soukromí i v seriálech dnů z jakéhokoli povědomí souvislostí, jenž na nás mohl působit jako jedna forma „řeči bez pochopení“. V tomto smyslu je sepsání podobného verbálního happeningu či patafyzická nakonec nadmíru zákonitý tvůrčí jev.

Ostatně také ostravský bohemista Martin Pilař v závěru své recenze románu *Až budeme velcí* nakonec konstatoval (v naprostém rozporu se znevažujícím kritickým odsudkem Jiřího Peňáse), že se spisovatel výrazně blíží typu prozaické struktury, pro niž je nejcharakterističtější – slovy jedné z autorových postav, frustrované mladé ženy Honzy – „lapidárně vyslovovaná mnohovýznamovost, dobro prezentované krutostí a zázrakem, mnohovrstevnatost psýchy podávaná pitvou, nezvyklý přístup ke všemu...“ (Pilař 1997, s. 21) Nikoli náhodou Pilař podobně jako Haman rozpoznal tíhnutí této prózy k žánru společenského románu a zejména k románu, je muž oprávněně náleží přívlastek „generační“. Ostravský badatel posléze připomíná některé starší prozatérské kvazisyntézy (Pluhářův opus *V šest večer v Astorii* nebo *Džínový svět* Radka Johna) stejně jako romány autorů, které pojmenovává jako někdejší společenské

outsidery: kupříkladu *Medorka* Petra Placáka nebo *...a bude hůř* Jana Pelce, aby vyslovil závěr:

[...] v tomto barvitém spektru románových výpovědí dosud chyběl příběh generace „zmrhané rokem zrození a místem zrození“, ale zmrhané také tím, že až na řídké výjimky přijala pravidla panující společenské hry. Daněk ho napsal... (Pilař 1997, s. 21)

Jestliže Hnat Daněk o sobě s gustem prohlašuje, že během svých životních univerzit byl nejen havír a koksář, ale také „revírní libretista“, potom u básníka a prozaika Petra Motýla (nar. 1964), jenž si získal renomé jako vydavatel ostravské literární revue „Modrý květ“ a kterému bylo v době vydání jeho prvního románu třiatřicet let, platí, že to jediné, co o sobě kromě letopočtu svého narození předkládá čtenářům k vědění a věření, je ryzí postmoderní tvrzení, že prý v jeho případě běží o velice mizerného cyklistu. Právě tato slova se totiž dočítáme na záložce umělcovy prozaické prvotiny *Spratek a krásná Venuše* (1996). Ale zásluhou knižního herbáře nových autorů, sestaveného v polovině devadesátých let olomouckým bohemistou Lubomírem Machalou (1996, s. 51–52), však víme o tomto prozaikovi podstatně víc, dokonce i to, že se Petr Motýl svého času živil jako poštovní doručovatel, později jako čerpač vody – a například roku 1993 publikoval i v pražském almanachu „Moderní analfabet“, který se na rozhraní osmdesátých a devadesátých let stal symptomatickým ohniskem svobodomyšlného směřování nové české literatury.

Jenže tvrzení ze záložky knižního vydání Motýlovy prózy, podle níž „hned první strana knihy vrhá čtenáře do prudkého spádu příběhu“, skoro vůbec neodpovídá nejvlastnějšímu vypravěčskému naturelu románu. Možná je Petr Motýl opravdu mizerný cyklista, nicméně ve vypravěčském řemesle si počíná jako rutinizovaný krasojedec, vytáčí ve stoji na hlavě precizní syžetové piruety a s ryzí postmoderní noblesou přechází z persifláže detektivního příběhu do modelového příběhu hororovitě *politic fiction*, aniž by čtenáře nechal vydechnout a sám přitom ztratil prozatérský glanc. Dokonce i Davidu Lynchovi by se autorův prožluklý příběh z před-

listopadového pražského Twin Peaks nejspíše zalíbil: vystupuje zde totiž nedostižný detektiv Spratek, který volky nevolky vždy přijde všemu na kloub a pokaždé si filištinsky poradí s těmi nejrozmanitějšími delikty a nepravostmi, ba posléze i s úkony ohrožujícími stát. Ovšem nikoli stát jakýkoli, nýbrž státní útvar československý, tedy před rokem 1989, ve vši tichosti a tajnosti ovládaný prodlouženými ručičkami Kremlu a především jejich dětičkami, ideologicky podkovanou zlatou mládeží. Ta si totiž jako jediná může v zemi dělat všechno, co se jí zlíbí, umane a uráčí, třeba si hrát na sektu vzývající masový idol, jemuž se koří veřejně i vskrytu všichni čs. občané.⁶

Tímto novokultem tu není žádná Velká Myšlenka ba dokonce ani žádný Velký Bratr, nýbrž všehovšudy (opravdu jen všehovšudy?) záhadná a čarokrásná Danuše, jejíž showbyznysová sláva nabývá v čs. státě takových rozměrů, až mimo jiné způsobuje učiněnou epidemii sebevražd. Zvláště oblíbenými a rozšířenými se stávají suicidalní skoky nikoli z Nuselského, jak bývá v metropoli českých historických zemí zvykem, nýbrž z Libeňského mostu. Po Danuši blouzní dokonce i všemocní synáčkové ještě všemocnějších funkcionářských kreatur a sepisují o ní diletantská literární vyznání, neboť jsou bezpochyby přesvědčeni, že jako zplozenci vysokých zvířat mají už od narození talent. Touto bizarně tajemnou kráskou jsou ovšem posedlí i jejich tatíčkové u moci, doprovázeni goriloidními Kalmyky. Nakonec je povolán všehoschopný Expert, computerový mág, a ten vymyslí optimální řešení: aby ulomil hroty šířícím se popraskům, všechny pověsti kolující kolem mytické Danuše jednoduše přetransferuje na nějaké jinačí feminní stvoření, leč stejně záhadné a neméně atraktivní.

⁶ Rozhodně v případě analyzovaného Motýlova románu nejde pouze o „jazykově i fabulačně ekvilibristickou parodii detektivního románu s politickým podtextem, situovanou do předlistopadové Prahy,” jak soudí v lexikografickém hesle *Petr Motýl* šifra šne, tj. absolventka ostravské bohemistiky Šárka Nevidalová (*Slovník českých spisovatelů od roku 1945*, díl 2. M–Ž. Praha 1998, s. 80).

Bezpochyby už od doby, kdy Motýl s konečnou platností uzavřel své vyprávění, uplynula pěkná řádka let, shodou okolností však mezitím spolehlivě zapracovalo kouzlo nechtěného: onou snovou bytostí, která se má stát místo báje Danuše nepravým viníkem hromadného společenského nepokoje v mužských myslích a na jejíž půvaby mají být v totožném rozsahu nenápadně a nevtíravě i prostřednictvím nevyzpytatelných počítačových úkladů a figlů predisponovány tužby pánské populace, není nikdo jiný než tehdejší populární pražská, dříve brněnská komediální herečka Dáša Veškrnová, v textu vystupující jako zpěvačka. Dáša, to bude ono „autentické” jméno, které má nahradit tajné božstvo Danuši, přičemž nikoli náhodou tento nápad vytryskne ze zpupného intelektu orwellovských předělávačů přítomnosti jak „Afrodita ze šplouchání moře”. Co však o tom soudí vlastní oběť připravovaného transferu? O tom všem píše Petr Motýl, skrývající se tu za gestem postmoderní narativity? S ledovým klidem jeho vševědoucí vyprávěč praví toto:

Dáša Veškrnová o svém zařazení do počítačových snů a sítí netuší nic. Někde si chlastá. Někde si hraje v divadle. S nějakými herci. Pak s nimi chlastá. Ale už dávno to není Dáša Veškrnová jako Dáša Veškrnová zamlada (Motýl 1996, s. 170).

Kdyby v Motýlově próze napořád nešlo o fantasmagorickou grotesku, navíc o permanentní parodování podobného groteskního vykreslení předlistopadového českého světa, tohoto pitoreskního konglomerátu fízlů, „androšů” a utopenců, mohli bychom prozaika kvůli této brizantní pasáži podezírat z kousavého mravoličného sentencování. To ale jeho Spratkovi ani krásné Danuši nehrozí, z tohoto pohledu je autorova próza příliš sémanticky uličnická a přespříliš smrtelně nevážná. Jinak by se na něho rozzlobil i duch Bohumila Hrabala, jehož knihy se za uvážlivého dohledu vskutku všudypřítomného Spratka upalují před někdejší budovou nakladatelství Albatros. Kdo by se ale tomu všemu divil? Svět je natolik pošetilý, že pomalu si nežádá ani daňkovských parodií, ani motýlovských virtuózních persifláží. A nejen to: Nedá a nedá si ten svět

pokoj, přemítá v duchu čacký středoevropský detektiv Spratek – a v důsledku svých slov taktéž nemá klid.

Motýlův parodistický postmoderní nepravý román představuje v mnoha ohledech učiněnou multižánrovou krasojízdu, prošípovanou imanentním, typicky postmoderním znevažováním nebo pseudostylizováním jakéhokoli typu konkrétní prozaické výpovědi. Proto také výsledný umělecký dojem z jeho prózy zahrnuje tolik vtipných gagů a vynalézavých stylistických kolotočů, až nám nakonec i tato nepřetržitá fantasmagoričnost zevšední, stane se pouze něčím rutinním, zbaveným nefalšovaného překvapení, nevytvorí o poznání protichůdnější podtext a kontext, než jaký v próze ztělesňují ty postavy a situace, které tu jsou donekonečna parodovány. Tento narativní způsob se ovšem dá zcela odůvodněně interpretovat i jako „postpáralovský styl navazující na erotismem a každodenní banalitou prosycené vidění autora *Milenců a vrahů*” (Haman 1997a, s. 3).⁷

Podle názoru Aleše Hamana je však mladý literát „razantnější in eroticis i nápaditější ve využívání různých stylových vrstev řeči od vulgarismů, slangových výrazů přes frazeologismy školských výkladů a funkcionářský žargon až k nasládlým lyrismům vlastním showbyznysu”, přičemž jeho román Spratek a krásná Danuše prý jako celek „přináší další odpatetizovaný a satiricky obnažený obraz nedávné minulosti” (Haman 1997a, s. 3).⁸ V postmodernistickém smyslu nezbyvá než z jiného zorného úhlu přitakat již

⁷ Haman 1997a, s. 3. Též 2001, s. 136–137. V „Literárních novinách” román Petra Motýla ostatně vůbec nebyl recenzován, ačkoli šlo o titul vydaný v prestižním nakladatelství Český spisovatel, navíc v edici určené pro významné novinky domácí literatury.

⁸ V souvislosti s dějovým rámcem Motýlovy knihy tu dále badatel mj. vyzdvihuje, že „na dalších představitelích represivní složky moci autor plně uplatnil svůj satirický talent. Jejich figurky si nezdají s groteskními postavkami Haškových humoresek. Celkový obraz konzumně degenerované reálsocialistické společnosti dokresluje rovněž satiricky nadsazený obraz kultu zpěvačky Danuše, jemuž propadají bez rozdílu všichni muži.”

zmíněnému textu na záložce: Ano, groteska, praví se tu, postmoderní groteska, ovšem ne pouze k tanci a poslechu, jak by se na první pohled zdálo (srov. Novotný 1997, s. 20).

Obě analyzovaná díla nové české prózy devadesátých let přitom představují příklad postmodernistické dekonstrukce, jejímž základem nebo společným jmenovatelem se v obou románech (se zjevným společenským i generačním podtextem) stává parodie jako univerzální princip zpřítomňování hierarchizovaných estetických a sémantických, nejčastěji tematických protikladů. Toto groteskně vnímané a souběžně s tím rovněž groteskně reflektované uspořádání prozaické scenerie do modelových podob, tj. v případě Daňkovy do „mnohvrstevnatosti psýchy podávané pitvou” nebo u Motýla do postmoderní „postpáralovské detektivky”, tedy do scenerie různých významových opozicí, privilegují v literárním díle tohoto typu jak obecnou bezprostřednost podání, arciže stylizovanou a ozvláštněnou, tak iluzi téměř univerzální časoprostorové přítomnosti, důraz na souznění příběhu a textem a vyprávěče s příběhem, ale s příběhem významově směřujícím k obnovení správného smyslu, správného výkladu, správného pojetí (Menke(ová) 1999, s. 121).

Zvláště v tomto smyslu ovšem už v průběhu postmoderní dekonstrukce románového vyprávění pravděpodobně není možné mluvit o nějaké skutečně smysluplné a hodnověrné „garanci významu a pravdy vět”, poněvadž nějaká podobná interpretace literárního díla je od počátku „právě tak násilná jako nemožná”. Jak v souladu s pojetím kostnické školy recepční estetiky konstatuje německá teoretička Bettina Menke(ová), pokud vůbec potřebuje tak řečená pravda nezbytně hledat svou významovou reprezentaci v jazyce, musí být nevyhnutelně podrobována ustavičnému odsouvání vlastního vědomí přítomnosti, musí dospívat k permanentní „kontrole nepřijemnou přítomností”, z níž se ovšem zcela zákonitě paralelně snaží na nejrozmanitější způsob vymaňovat (Menke(ová) 1999, s. 122).

Při groteskním uplatnění postmodernistické dekonstrukce proto nedochází k pouze zvrácení řádu archetypálních protikladů jako bytí–nic, pravda–omyl, duch–hmota atp., nýbrž také k afirmaci jednotlivých diferencí přímo v nich samých, tedy ve vlastním pojetí protikladů, které jsou zdrojem groteskní reflektivity i groteskní narativity. V tomto smyslu rovněž ve zřetelně postmoderních či postmodernistických románových textech Hnáta Daňka a Petra Motýla dochází k dekonstrukci doposud dominující „ideologie estetična“, jakož i k narušování panující „estetické ideologie“, tj. zpětného odkazování k reálné rovině skutečnosti. Přirozeným důsledkem právě takhle uplatňovaného pojetí se nejednou stává fenomén, který se v pojednání Mauriceho Blanchota výmluvně pojmenovává a zároveň hodnotí prostřednictvím nadčasové formulace „čtení jako negativní proces“. Takové pojetí čtení se potom zakládá se na víceméně apriorně předpokládané „nemožnosti skutečného rozumění“.

Obecně řečeno, do značné míry tato teoretická zformulovaná vize téměř optimálně odpovídá slovům, jimiž celou problematiku s patřičnou dávkou nonsensovosti a s nemenší touhou po panoptikální roztomilosti ve svém románu shrnul Hnat Daněk:

Komplikovanými smyčkami se protahujeme každodneškem nezávislí na čase. Nic se neděje, máti, měníme se, to je celé (Daněk 1996, s. 256).

Literatura

- Blanchot M., 1999: *Literární prostor*, přel. Marie Kohoutová a Michal Pacvoň. Herrmann & synové, Praha.
- Daněk H., 1996: *Až budeme velcí*. Votobia, Olomouc.
- Hamán A., 1997a: *Postpáralovská »detektivka«*, „Nové knihy“ 37, č. 8, s. 3.
- Hamán A., 1997b: *Román jedné generace*, „Literární noviny“ 5.3., č. 9, s. 5.
- Hamán A., 2001: *Prozaické surfování*. Votobia, Olomouc.
- Machala L., 1996: *Průvodce po nových jménech české poezie a prózy 1990–1995*, Rubico, Olomouc.
- Menke (ová) B. 1999: *Dekonstrukce. Čtení, písmo, figura, performance. Úvod do literární vědy*, přel. Miroslav Petříček, Herrman & synové, Praha.
- Motýl P., 1996: *Spratek a krásná Danuše*, Český spisovatel, Praha.

Novotný V., 1996: *Parodie na experiment nebo experiment s parodií?*, „Denní Telegraph“ 27.2., č. 49, s. 10.

Novotný V., 1997: *Jepicovitě fantasmagorie Petra Motýla*, „Tvar“, 17.4., č. 8, s. 20.

Peňás J., 1997: *Sluší se, aby byla v knihovničce zastoupena i původní česká beletrie...*, „Literární noviny“ 1997, 22. ledna, č. 3, s. 16 (rubrika Knihovnička „Literárních novin“).

Pilař M., 1997: *Pouť a cesta »zmrhané generace«*, „Tvar“, 17.4., č. 8, s. 21.

Igor Hájek
aneb Rozpory mezi domácí
a exilovou reflexí české literatury

Na začátku devadesátých let se česká čtenářská obec seznámila s celou řadou dříve ineditních prozaických, básnických i dramatických děl. Tento proces měl zpočátku spontánní charakter, ale postupem času (a v souvislosti s poklesem čtenářského zájmu o cokoliv dříve zakázaného) se vydavatelská činnost seriózních nakladatelů soustředila na systematické zpřístupňování přínosných děl české literatury, a to nejen z vysloveně ineditní oblasti. Uznávanou součástí české literatury se po delší době opět staly texty napsané v cizím jazyce (ale do češtiny nepřeložené samotným autorem), např. romány Libuše Moníkové a Jana Nováka. Jedním z největších paradoxů českého literárního života i v této chvíli zůstává fakt, že většina románů a esejů Milana Kundery je dostupná hlavně odborníkům, a tudíž se nemohla stát součástí českého kulturního povědomí. Kunderovy texty, včetně jeho esejistických pojednání o specifičnosti středoevropského románu, jsou mnohem snáze dosažitelné v polských překladech, neboť autorizovaných českých vydání a překladů francouzsky napsaných textů existuje dosud jen málo.¹

Tím se dostáváme k tématu vytčenému v názvu tohoto referátu. Igor Hájek (1931–1995) se v britském exilu po čtvrt století inten-

¹ Jde pouze o knižní texty vydané brněnským nakladatelstvím Atlantis a o dva eseje, jež Kundera přeložil pro časopis „Host“. České znění románů *život je jinde*, *Knih smíchu a zapomnění* a *Nesnesitelná lehkost bytí* vyšlo pouze v Torontu. Nebylo však autorizováno, a proto dosud v Česku nevyšlo.

zivně zabýval českou literaturou², avšak jeho bohemistické dílo je (s výjimkou několika článků v americkém krajanském časopise *Západ*) psáno výhradně anglicky, neboť bylo určeno hlavně zahraničním odborníkům a studentům. Náhlé a naprosto nečekané úmrtí způsobilo, že autor své studie a stati sám nestačil uspořádat a připravit ke knižnímu vydání. Zůstaly roztroušeny hlavně v nesnadno dostupných konferenčních sbornících a v úzce specializovaných odborných časopisech, a proto jsou v Čechách téměř neznámy. Poněkud paradoxně se současnému českému literárnímu historikovi v souvislosti s osobností Igora Hájky vybaví v prvé řadě jeho editorská a autorská spoluúčast na knižní podobě torontského *Slovníku českých spisovatelů*.³ Ubývá pamětníků, kteří si jeho jméno vybavují také např. v souvislosti s prvními českými zmínkami o existenci americké beat generation (v časopise „Světová literatura“ 1959, č. 6) nebo kteří si pamatují jeho stati, recenze a rozhovory s předními americkými i britskými spisovateli v „Literárních novinách“ v šedesátých letech. Ve zmíněném desetiletí si Hájek v českém literárním kontextu vydobyl postavení uznávaného překladatele anglicky psané beletrie (John Steinbeck, Graham Greene, John Updike, Harper Lee, Eudora Welty aj.), sblížil se s Josefem Škvoreckým a podobně jako on dal po srpnu 1968 přednost svobodnějším poměrům v cizí zemi, jejíž kulturu však důvěrně znal a miloval. Na rozdíl od Škvoreckého se však Hájek začal v exilu věnovat hlavně literární bohemistice. Na univerzitách v severoanglickém Lancasteru a ve skotském Glasgow vyučoval českou literaturu, avšak o rozdílnostech mezi oficiální a ineditní českou literaturou často přednášel i během svého hostování na severoamerickém kontinentu (Toronto, Ann Arbor, Philadelphia, Lincoln, Los Angeles, Seattle). Již před svou emigrací byl Igor

² V textu zmíněné stati Igora Hájky jsou zde uvedeny v chronologickém pořádku. Jde o pouhý zlomek Hájkovy bibliografie.

³ Samizdatově Petlice, Praha 1979, knižně 68 Publishers, Toronto 1982, opravená a částečně doplněná reedice vyšla pod názvem *Slovník zakázaných autorů* ve Státním pedagogickém nakladatelství, Praha 1991.

Hájek výjimečně hluboce obeznámen s literárním životem v anglosaských zemích. Právě v této skutečnosti je třeba hledat odpověď na otázku, proč relativně málo respektoval komunikační kódy, jimiž v sedmdesátých a osmdesátých letech žila česká literární věda ve vnitřní i vnější emigraci. Českou literaturu však Hájek velmi osobitě reflektoval i na počátku devadesátých let.

Záhy po přesídlení do Británie začal Hájek publikovat recenze v „Times Literary Supplement” (1968–1972, dále zkracováno na T.L.S.), a to hlavně o knihách českých autorů. V této prestižní literární příloze tehdy platila zásada (pro Středoevropany zřejmě poněkud nepochopitelná), že jména autorů článků zásadně nebyla uváděna. Hájkovy rozsáhlé recenze na romány J. Škvoreckého, I. Klímy a L. Vaculíka byly vybrány i do knižního vydání nejdůležitějších statí T.L.S. v letech 1971 a 1974 (Oxford University Press, opět bez uvedení jména autora). Mezi významné Hájkovy statí z tohoto období patřila rovněž fundovaná kritická úvaha o tehdy novém a dosud vysoce ceněném překladu Haškova *Švejka* do angličtiny od sira Cecila Parrotta (1973). Během svého působení na univerzitě v Lancasteru (1971–1981) se Hájek postupně zapojoval také do slovníkářských aktivit, a to jednak jako odborný poradce, autor přehledových statí o literatuře v Československu a hlavně jako autor hesel o českých spisovatelích, kteří vždy stáli v popředí jeho odborného zájmu (J. Škvorecký, B. Hrabal, M. Holub, V. Havel, L. Vaculík, I. Klíma, A. Lustig aj.). Šlo vesměs o encyklopedie a příručky, které patří k základní výbavě vědeckých knihoven po celém světě⁴; výše zmíněný „torontský slovník” by tedy rozhodně neměl být vnímán jako jediný výsledek Hájkovy lexikografické činnosti.

Důkladná znalost faktografie se od druhé poloviny sedmdesátých let začala promítat do obsáhlých syntetických studií: první z nich byla pod názvem *Měníci se role české literární kritiky* (*The changing roles of literary criticism*) publikována v roce 1976. Hájek hned v úvodu otevřeně přiznává, že „akademickou literární vědu” sice neopomíjí, ale že hodlá klást větší důraz na seriózní

literární recenze a na „aplikovanou literární kritiku”, která se často objevuje ve formě knižních předmluv a doslovů. Tento důraz na komunikativnost metaliterárního textu byl i později základním rysem Hájkových statí o literatuře. Hned v první Hájkově studii se také projevila skutečnost, že jeho potenciálním čtenářem byl zahraniční zájemce o českou literaturu. O podobných studiích obecně platí, že zde bývají opakována fakta, jež nejsou pro českého historika překvapivá. V daném případě jde o štollovská dogmata z počátku padesátých let, o skandál vyvolanou vydáním Škvoreckého *Zbabělci* na počátku politického tání a rozkvět intelektuální kritiky v šedesátých letech. A přece Igor Hájek v závěru překvapí i českého čtenáře, když počátek „normalizace” dokumentuje nejen zdrcující kritikou Kunderova *žertu* (od marxisty Jiřího Hájka), ale hlavně prudkou proměnou oficiálního hodnocení díla symbolisty a mystika Otokara Březiny, jak se projevilo v předmluvě Josefa Veselého k brněnské březinové edici z roku 1970 (*Stavba ve výši – Symfonie bratrských hlasů*). O sedmdesátých letech Igor Hájek psal jako o době „vlády průměrnosti” (*The rule of the average: Czech official literature in the 1970s*, 1978), avšak nepochybně patřil mezi nejpilnější čtenáře „normalizační” prózy mezi západními bohemisty. Hájkovy úvahy o normalizační próze je možno volně rozčlenit do dvou fází:

a) v první (na konci sedmdesátých let) zahraničnímu čtenáři objasňoval rozklad českého literárního života po srpnu 1968 a citlivě analyzoval zásady, které se staly pro oficiální literaturu závaznými po sjezdu Svazu českých spisovatelů v roce 1972. Jeho pozornosti neuniklo ani Kozákovo tažení proti statisícovým nákladům anglosaských detektivek, které ovšem bylo (na rozdíl od padesátých let) marné. V příklonu některých mladších talentovaných autorů k romantickému pohledu na venkov (Jiří Navrátil, Jiří Medek, Vladimír Merta) spatřoval únik do relativně klidného, méně „prokádrovaného” prostředí (čímž se sedmdesáté léta opět výrazně lišila od dob násilné „kolektivizace”). U „severočeské školy” prozaiků (Jiří Švejda, Václav Dušek, Arnošt

Herman) oceňoval detailní popis všednodennosti a konzumního způsobu života, který byl považován za import ze Západu, a proto jej bylo možno kritizovat. Igor Hájek ve své stati rovněž upozorňuje na dnes již poněkud pozapomenutý drobný literární „skandál“, který byl nicméně pro české „normalizační“ poměry typický. Jiří Hájek jakožto šéfredaktor stranického týdeníku „Tvorba“ otiskl povídku svého syna Petra, jejíž hlavní hrdina se stal obětí stranických čistek, a proto spáchal sebevraždu. Za uveřejnění této povídky se šéfredaktor musel omluvit čtenářům;

b) na sklonku osmdesátých let Igor Hájek publikoval další zobecňující přehledovou stať nazvanou *Záznamy všedních dní*, kterou tentokrát napsal česky a zaměřil na čtenářský okruh amerického krajanského časopisu Západ. Byl si totiž vědom toho, že v informovanosti o české literatuře docházelo k stále hlubšímu rozporu: domácí čtenářstvo již relativně dlouho vyrůstalo hlavně pod vlivem oficiální literatury a exiloví čtenáři naopak zase četli hlavně produkci exilových nakladatelství. Hájek se v úvodu stati kriticky zmiňuje o velmi shovívavém postoji předního britského bohemisty Roberta Pynsenta k některým „perestrojkovým“ prózám (L. Němec, J. Křenek, V. Dušek, B. Hlinka aj.) v rozhovoru pro „Tvorbu“ (v prosinci 1986). Avšak distancuje se také od naprosto přezíravého postoje některých amerických krajanů k domácí oficiální tvorbě. Přesně postihuje vývoj „severočeské“ kritiky konzumního života, z níž se v 80. letech stalo příběhové klišé přeplněné hamižníky, úplatkáři a veksláky. V souvislosti se zplaněním zřejmého talentu se Hájek zmiňuje o Josefu Fraisoovi, který zaujal výraznou prvotinou *Muži z podzemního kontinentu* (1978), ale jehož další romány měly sestupnou tendenci. Hájek je toho názoru, že „literární kvalita sama není hlavním

⁴ *Encyclopedia of World Literature in the 20th Century* (Ungar, New York 1975 a 1981 an.), *Contemporary Foreign Language Writers* (St. James Press, London 1984), *Contemporary World Writers* (St. James Press, Detroit–London 1993).

problémem oficiálně vydávané literatury a není také pouze jejím problémem. Srovnáme-li po této stránce například románovou prvotinu básníka Jaroslava Čejky (1943) *Kulisáci* (Mladá fronta 1985) s knížkou exilového autora Luboše Martínka (1954) *Představení* (Index 1986), těžko Čejkovi upřít, že píše daleko lépe. [...] Odlišují se v ideových postojích autorů – Čejkův hrdina se zařazuje do systému, Martínkův nikoli” (Hájek 1987, s. 27). Jistou literární kvalitu Hájek rovněž shledává v prózách Zdeňka Zapletala, Petra Skarlanta a Radka Johna. Václava Duška a jmenované autory měl Hájek zřejmě na mysli, když napsal:

Kdyby někteří mladší autoři dokázali [...] vybědnout z lepkavé české lyrčnosti a kdyby jim poměry dovolily ne-li rozlet, tedy aspoň méně opatrnosti, mohly by se ty nevzrušivé záznamy strnulé všedností brzy proměnit v tvorbu, která by si našla cestu do světa (Hájek 1987, s. 30).

Typickým rysem značné části české prózy se podle něho stává fakt, že „ideologii už skoro nikdo nebere vážně” a že se z literatury „téměř úplně vytratila dělnická třída a její vedoucí role” (Hájek 1987, s. 27). Dříve kritizovaný český konzument stále otevřeněji pošilhává po kvalitním západním zboží a do literatury se postupně vrací i velmi otevřené erotické scény (např. v knize Antonína Bajaji *Mluvíti stříbro*, Mladá fronta 1982). V závěru stati Hájek konstatuje, že i ona méně zajímavá část „oficiální” české literatury je „zajímavá jako výpověď o době poznamenané nicotností a provinciální příšlápnutostí” (Hájek 1987, s. 27).

Igora Hájka tedy „normalizační” literatura přitahovala především jako více či méně umělecký dokument doby. Více než estetická kvalita slovesného díla ho zajímalo, do jaké míry se autorovi podařilo vystihnout nejdůležitější aspekty společenského života. Úspěšně se přitom dokázal vyhýbat zjednodušujícímu politizování a nadbytečné ideologizaci, s níž se setkával u domácí i exilové kritiky.

V roce 1991 Igor Hájek publikoval jednu ze svých nejobecněji koncipovaných statí o české literatuře, a to pod poněkud provo-

kujícím názvem *Tradice české literatury: prokletí a požehnání* (*Traditions of Czech Literature: Curses and Blessings*). Šíře záběru byla již předem dána tím, že byla psána pro knihu Czechoslovakia, 1918–1988, redigovanou H. Gordonem Skillingem. Rozsáhlá úvaha je uvozena popisem roztržky mezi výsostným romantickým básníkem Karlem Hynkem Máchou a dramatikem zdůrazňujícím vlastenecké povinnosti Josef Kajetánem Tylem. Touto známou epizodou Hájek dokládá rozpory, které byly pro českou literaturu příznačné už od samých počátků před tisíci lety a jež jí přinesly mnoho dobrého i zlého – jde o „rozkol mezi národní, náboženskou, společenskou či politickou povinností a tvůrčovými závazky vůči umění, mezi vysokými morálními principy a umělcovou samolibostí či tvůrčí nezodpovědností, mezi etikou a estetikou” (Hájek 1991, s. 178). Této dichotomie si povšiml již Arne Novák a také René Wellek ve svém eseji *Dvě tradice české literatury* (*Two Traditions of Czech Literature*) konstatoval, že se v českém kontextu zmíněný dualismus projevuje mnohem silněji než v literaturách jiných, a domníval se, že souvisí s násilnými a tragickými zvraty národních dějin. Igor Hájek se s těmito názory ztotožňuje a rozsáhle dokládá, že i v posledních desetiletích byla oficiální i ineditní česká literatura velmi úzce svázaná se společenským a politickým životem. Právě v tom spočívá nejen požehnání, ale i dávné prokletí české literatury. Hájkova poslední rozsáhlá stat’ vyšla v roce 1994 pod názvem *Česká literatura ve vroucím kotli* (*Czech Culture in the Cauldron*). Již její název naznačuje, že jde o úvahu o české kultuře na počátku devadesátých let. Avšak pozornost je soustředěna spíše na fungování kultury, než na její úroveň. Mnohem více než na literární díla se zde Hájek zaměřil na změny v nakladatelské a knihkupecké praxi. Podrobně se stat’ zabývá radikální proměnou vztahu státu ke kultuře, který Václav Klaus vyjádřil bonmotem, že „když je třeba vymalovat byt, knihovna se stěhuje na balkon”. Hájek vyjádřil vážné pochybnosti o využívání thatcheristických modelů v českých poměrech, neboť financování

kultury soukromými sponzory je velmi nejisté i v hospodářsky prosperujících zemích.

Kromě přehledových a syntetizujících statí napsal Hájek rovněž několik monografických studií, a to nejen o svém příteli Josefu Škvoreckém (např. rozbor jeho románu *Konec nylonového věku*), ale např. obsáhlý portrét osobnosti Ondry Lysohorského (vlastním jménem Ervin Goj) pod názvem *Básník nového národa* (*Poet of a New Nation*), který vyšel v prestižní ročence „Cross Currents” (University of Michigan). Jistým impulsem k zájmu o tuto svéráznou osobnost mohla být i skutečnost, že Igor Hájek byl ostravským rodákem, ale studie se hlavně zabývá faktem, že šlo o autora, který se vždy střetával s větším zájmem v zahraničí než u českého publika.⁵ Počátek devadesátých let byl pro Igora Hájka šťastným – avšak bohužel jen krátce trvajícím – tvůrčím obdobím. Dokládají to i dvě komparatistické statí zaměřené na typologii literárních postav a problém lidské identity. První z nich se nazývá *Klonování Ferdinanda Vaňka* (*The Cloning of Ferdinand Vaněk*) a je v ní srovnáváno, jakými proměnami prošla postava z Havlových her v jednoaktovkách Pavla Landovského, Pavla Kohouta a Jiřího Dienstbiera. V druhé statí *Carnovsky, Smiřický, Zuckerman a spol. – Příběh o záměnách totožnosti* (*Carnovsky, Smiřický, Zuckerman and company – A Tale of Mixing Identities*) se Hájek opírá o svůj dlouholetý zájem o osobnosti Philipa Rotha a Josefa Škvoreckého, avšak problém spisovatelského *alter ego* zobecňuje v závěrečné úvaze o české ineditní literatuře. Od názorů české kritiky na počátku devadesátých let se Hájek výrazně lišil svou (i jinde vícekrát zmíněnou) distancí od českého tíhnutí k lyričnosti, ale hlavně konstatováním, že takzvané autentické záznamy životní zkušenosti ne vždy přinášejí cenné umělecké výsledky.

Igor Hájek měl vždy blíže k anglosaskému pojetí literární vědy než k českému pojetí tohoto oboru, a to v domácích i exilových

⁵ Není bez zajímavosti, že Ervin Goj na Hájkovo pozvání navštívil slavistickou katedru na univerzitě v Glasgow a byl hostem bohemistického semináře.

podmínkách. Pro většinu jeho statí o české literatuře lze použít označení „vědecký esej“. Jde totiž o statí, jež jsou důkladně faktograficky podložené, avšak pro autora byla důležitější jasnost a srozumitelnost sdělení než důsledné užívání terminologického systému určité vědecké školy. Některé Hájkovy eseje i kratší recenze jsou opatřeny názvem, který může českému vědci připadat snad až příliš publicistický (např. zmíněné *Klonování Ferdinanda Vaňka*), avšak ve svých textech autor nepodléhal ani publicistickým manýrům, a to ani stylistickým, ani myšlenkovým. Řekne-li se literární esej vzniklý v exilu, vytane českému čtenáři na mysl hlavně dráždivě hravá i kousavá kniha Josefa Škvoreckého a Antonína Brouska *Na brigádě* (Toronto 1979), popřípadě některé podstatně méně příznakové texty Heleny Koskové. Igor Hájek se ve svých anglicky psaných esejích nepřiklonil ani k jedné ze zmíněných možností. Časté užívání prostředků uměleckého jazyka a ironická distance od posuzovaného díla mu byly stejně cizí jako seriózní metajazyk střeoevropské literární vědy. Část esejistické tvorby Květoslava Chvatíka a veškeré eseje Sylvie Richterové mají pevnější terminologický základ než texty Igora Hájka, avšak zaměřením na širší čtenářskou obec, než jakou představuje úzká vrstva specialistů, se všechny tři zmíněné osobnosti blížily západnímu pojetí vědecké esejistiky. Oproti víceméně informativním a hlavně sociologicky zaměřeným kritikám samizdatového kritika Milana Jungmanna psal Igor Hájek podstatně sevřeněji, avšak oběma byl společný zájem o oficiální vrstvu české literatury. Hájek se Jungmannovi názorově vzdaloval hlavně v tom ohledu, že ho zkušenost života v zahraničí odtrhla od domácích politických i estetických kánonů. Ty ho nepřestaly magicky přitahovat, avšak postupem času je stále více vnímal ze značného prostorového i kulturního odstupu. Podobný odstup si Hájek zároveň dokázal udržet i od politicky motivovaných schémat části exilové kritiky.

Postavení Igora Hájka v exilové bohemistice je mimořádně osobité a knižní vydání jeho statí, k němuž snad v dohledné době dojde, bude cenným (byť nikterak rozsáhlým) doplněním stávající

cích představ o vnímání české literatury v zahraničí. Lze očekávat, že u čtenářů uvyklých střeoevropským způsobům reflexe literatury se jeho texty možná nesetkají s nadšením, ale o to Igoru Hájkovi vlastně nikdy nešlo. V úvodu tohoto pojednání bylo konstatováno, že exilovým beletristům, kteří od češtiny přešli k jazyku svého nového domova, je v české literatuře opět přiznáváno důležité místo. Není pochyb o tom, že si také anglicky píšící bohemista Igor Hájek zaslouží čestné místo vedle obecně známějších osobností ineditní české literární vědy a kritiky.

Literatura

- Hájek I., 1976: *The Changing Roles of Czech Literary Criticism*. In: R. Freeborn et al. (eds.), *Russian and Slavic Literature*, Cambridge.
- Hájek I., 1978: *The Rule of the Average: Czech Official Literature in the 1970s*. „International Journal“ [Canadian Institute of International Affairs] 33, č. 4, Autumn.
- Hájek I., 1983: *Poet of a New Nation*, „Cross Currents“ [University of Michigan] 2, č. 2.
- Hájek I., 1987: *Záznamy všedních dní*, „Západ“, č. 9.
- Hájek I., 1991a: *The Cloning of Ferdinand Vaněk*. In: K. Mácha, P. Drews (ed.), *Aspekte Kultureller Integration*, München.
- Hájek I., 1991b: *Traditions of Czech Literature: Curses and Blessings*. In: H. G. Skilling (ed.), *Czechoslovakia 1918–1988*, Oxford and London.
- Hájek I., 1992: *Carnovsky, Smřický, Zuckermann and Co.: a Tale of Mixing Identities*. In: J. Dunn (ed.), *The Wider Europe, Essays in Slavonic Languages and Cultures*, Nottingham.
- Hájek I., 1994: *Czech Culture in the Cauldron!*, „Europe–Asia Studies“ 46, č. 1.
- Wellck R., 1963: *Essays on Czech Literature*, The Hague.

Václav Černý i początki jego czasopisma „Kritický měsíčník”

Postać Václava Černego wszechstronnego eseisty, krytyka literackiego i naukowca, a także redaktora „Kritického měsíčníka” jest w Polsce mało znana. Wąski krąg romanistów cytuje go jako badacza i tłumacza literatur romańskich. Jedyna przetłumaczona na język polski pozycja Černego *Europejské źródla kultury české (O povaze české kultury)* została wydana w drugim obiegu. Do tego właśnie eseju nawiązała Maria Bobrowska (1995) w swojej próbie zasadniczej rewizji stosunków słowiańskich w Europie, a zwłaszcza Słowian południowych i zachodnich.

Pragnąc przybliżyć postać redaktora naczelnego „Kritického měsíčníka”, należałoby wspomnieć kilka faktów z jego życiorysu naukowego i scharakteryzować jego dorobek. Václav Černý urodził się w 1905 roku niedaleko Náchodu, ośrodka kulturalno-naukowego na czesko-śląskim pograniczu, gdzie żywe były zainteresowania Polską, działał tu między innymi Josef Matouš, krytyk i tłumacz literatury polskiej (Mickiewicza, Słowackiego, Norwida i innych) oraz współpracownik Františka Halasa w działalności przekładowej poety. Gimnazjum Černý ukończył w Dijon we Francji, potem studiował bohemistykę i romanistykę na Uniwersytecie Karola w Pradze. W latach 1930–1936 był docentem komparatystyki na uniwersytecie genewskim, następnie docentem literatur romańskich w Pradze. W 1938 r. mając zaledwie 33 lata został profesorem na Uniwersytecie Masaryka w Brnie. Po zamknięciu szkół wyższych w 1939 r. pracował jako wykładowca gimnazjalny. Niemcy uwięzili go w 1944 r. za działalność w konspiracyj-

nej Czeskiej Radzie Narodowej. Po wojnie Černý wykładał na Uniwersytecie Karola w Pradze, jednak w 1953 r. został znów aresztowany, tym razem przez komunistów. Uwolniono go kilka miesięcy po śmierci Stalina, jednak na uczelnię powrócił dopiero w 1968 r., gdzie już po dwóch latach został zmuszony do przejścia na wcześniejszą emeryturę.

Ogromny dorobek Černego obejmuje prace krytyczne, eseistyczne i historyczno-literackie oraz działalność redakcyjną, przekładową i edytorską. Tematyka jego prac jest szeroka, dotyczy literatury czeskiej, romańskiej, rosyjskiej, niemieckiej czy innych. Černý odkrył dla humanistyki nieznane dramaty Calderona i pisma Łomonosowa. Przed wojną związany był najpierw z czasopismem „Host”, potem z „Literárními novinami”, a od momentu ukazania się pierwszego numeru „Kritického měsíčníka”, w 1938 roku do zamknięcia czasopisma w 1948 publikował na łamach swojego periodyku.

Powojenne pisma i eseje ukazywały się w tematycznych publikacjach i tak w zbiorze artykułów *Boje a směry socialistické kultury*, Černý polemizował z marksistami na temat charakteru czeskiej kultury, a w 1947 w studiach i esejach pod wspólną nazwą *Osobnost, tvorba a boj* przedstawił rolę indywidualnego twórcy nie tylko jako posłannika artystycznych, ale przede wszystkim moralnych wartości. Pierwszeństwo tych właśnie wartości wiązało się z zainteresowaniem Černego filozofią i literaturą egzystencjalną. Tak powstały zeszyty o egzystencjalizmie, z których tylko pierwszy wydano oficjalnie w 1947, a drugi wycofano z druku. Po lutym 1948 i po zamknięciu „Kritického měsíčníka” Černý miał kłopoty z oficjalnymi wydawnictwami, ukazywały się jego prace z zakresu literatury średniowiecznej, studia o Seifercie, Němcowej. Dopiero na fali praskiej wiosny w 1968 opublikowano książkę o funkcjach literackiej krytyki i historiografii *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. W okresie normalizacji, po przejściu na przymusową emeryturę Černý publikuje w samizdatowych i emigracyjnych wydawnictwach. Bestsellerem w nieoficjalnej kulturze oka-

zały się trzy tomy *Paměti*, opublikowano je w słynnym wydawnictwie *Sixty-Eight Publishers* prowadzonym w Toronto przez Zdenę i Josefa Škvoreckich. Wspomnienia obejmują lata 1921–1972. Artykuły, studia Černego pisane po roku 1970 wychodziły w kierowanym przez Pavla Tigrida paryskim czasopiśmie „Svědectví”, ukazał się tu między innymi słynny tekst o totalnym upadku kultury i moralności w dobie normalizacji zatytułowany *Dvě studie masarykovské*. Praskie wydawnictwo *Odeon* w latach 1992–1993 przedstawiło w dwuczęściowym zbiorze *Tvorba a osobnost*, reprezentatywny wybór twórczości Černego. Jako uznany naukowiec Černý publikował także za granicą m.in. we Francji i w Hiszpanii.

W kraju należał do tych osobistości czeskiej kultury, dla których prawda była wyznacznikiem drogi twórczej, autorytetem naukowym i moralnym, przez całe życie angażował się w sprawy obywatelskie. Podpisał słynny list otwarty pisarzy czeskich do Heinricha Bölla. Należał do grupy intelektualistów, która zainicjowała stworzenie programu dla czeskiej opozycji i której dziełem była Karta 77.

Umarł na dwa lata przed aksamitną rewolucją, 2 lipca 1987 r.

„Kritický měsíčník” nieodłącznie związany z postacią jej naczelnego redaktora był niezmiennie istotny dla kultury Czech. Czasowe ramy wydawania pisma (1938–1948) mówią tu same za siebie. Formuła czasopisma była ściśle związana z historią, a na jego łamach odbywały się najważniejsze dyskusje i polemiki nt. kształtu literatury, kultury, roli twórcy i literatury w przełomowym dla Czechosłowacji dziesięcioleciu. Poprzez prezentacje światowego dorobku literackiego twórczość rodzima była przedstawiana w kontekście dzieł europejskich, co pozwalało na jeszcze szersze i bardziej uniwersalne spojrzenie. Dla wyjaśnienia okoliczności powstania pisma, należy dodać, że Černý był uczniem Františka Xaverego Šaldy, u boku którego został docentem w zakresie literatur romańskich. W jednej z rozmów Černý tak wspomina ten moment:

Šalda [...] wybrał mnie jako jedyne go człowieka w swojej pedagogicznej karierze, którego uznał za godnego, aby się u niego habilitował. I tym wybrał mnie swoim następcą na uniwersytecie (Bělohoubek 1998, s. 42).

Černý miał okazać się następcą Šaldy również w innej dziedzinie. Otóż Šalda od 1928 r. wydawał swoje autorskie czasopismo „Šaldův zápisník”, gdzie śledził rozwój czeskiej literatury oraz publikował swoją twórczość krytyczną, eseistyczną i literacką. Po jego śmierci w 1937 r. pojawiła się luka. Wtedy to znane praskie wydawnictwo Františka Borovego zwróciło się do Černego z propozycją utworzenia nowego pisma, które już w innej formie mogłoby być kontynuatorem tradycji „Zápisníka”. W pierwszym tomie *Paměti* Černý tak pisał o powstaniu „Kritického měsíčníka”:

Umarł Šalda, z nim zniknął „Zápisník” i w czeskiej krytyce objawiła się pustka, która musiała być wypełniona. Żadna prasowa czy okazjonalna krytyczna rubryka nie mogła tego zastąpić. Gdy [...] wydawnictwo Borovych złożyło mi propozycję, że założę dla mnie specjalny literacko-krytyczny miesięcznik, w którym byłbym absolutnym panem, powitałem tę propozycję z zadowoleniem. Miałem 33 lata i w tym wieku podobna szansa w naszej literackiej historii innego krytyka nie spotkała: mieć do wywalczenia własnych kulturowych stanowisk i artystycznych opinii osobną i niezależną trybunę. [...] Jakie będzie kulturowe i narodowe posłanie KM [„Kritický měsíčník” – przyp. J.M.-B.] było dla mnie jasne. [...] nie dopuszczać do samopomniejszania naszego dorobku, utrzymywać należyty pułap, ustalić najwyższe kryteria krytyczne zachowując šaldowski poziom, przybliżać i nieustannie odnawiać związki z szerokim światem w sztuce i krytyce. KM miał zostać pismem zasadniczo krytycznym, ale postanowiłem mu nadać nieco inną formułę i oprócz aktualnej krytyki, historii i teorii, każdy numer przynosiłby przegląd nowych i wybitnych utworów poetyckich (Černý 1994, s. 356–357).

W pierwszym numerze pisma, o którym będzie dalej mowa, w rubryce „Poznámky” („Notatki”) znajdziemy między innymi wspomnienie Václava Černego o Šaldzie z okazji jego siedemdziesiątej rocznicy urodzin:

[...] na nas spoczywa zadanie, abyśmy znowu wspomnieli kim był przez długie lata dla czeskiego życia, jakie bogactwo myśli, inicjatyw i ile odwagi wniósł do niego, abyśmy zmierzili i docenili znaczenia jego dzieła dla doby minionej, gdy je tworzył oraz sens i wzór jego postawy dla przyszłości. „Kritický měsíčník” będzie wracał do niego w całym roczniku (Černý 1938, s. 48).

Černý zaprosił do współpracy przy tworzeniu miesięcznika wybitne postaci ówczesnej kultury czeskiej, zarówno przedstawi-

cieli starszej i młodszej generacji, do tych pierwszych należeli między innymi krytyk Bohumil Mathesius, teoretyk teatralny Otokar Fisher, do drugich filozof Jan Patočka, poeta František Halas czy krytyk Vojtěch Jiráť.

I tak 26 stycznia 1938 roku, jak czytamy na czwartej stronie okładki, wychodzi pierwszy numer „Kritického měsíčníka”. Ze stopki redakcyjnej dowiadujemy się między innymi, że pismo redaguje i za redakcję odpowiada Václav Černý; periodyk będzie ukazywać się raz w miesiącu, oprócz lipca i sierpnia; wydawcą jest firma Fr. Borový z Pragi; poszczególne numery liczą 48 stron każdy po 3 korony, a roczna prenumerata dziesięciu numerów wynosi 25 czeskich koron. Słowo wstępne do pierwszego numeru napisał sam wydawca, František Borový. Rozpoczyna je od uzasadnienia powołania pisma w tym kształcie i o takiej nazwie:

Nowy literacki miesięcznik nie umieszcza na początku swojej nazwy słowa *krytyczny* przypadkiem. Jest świadom, że tym zobowiązuje się do poważnej i odpowiedzialnej pracy w sferze literackiej i kulturowej twórczości, do zadania wyjątkowo niełatwego; do walki i bezkompromisowości w kwestiach kultury, sztuki i życia.

„KRITICKÝ MĚSÍČNÍK” w odróżnieniu od wszystkich literacko-krytycznych i artystycznych periodyków, kładzie nacisk na krytykę w prawdziwym tego słowa znaczeniu.

Uświadamia sobie to, że potrzeba nam jak powietrza krytyki twórczej, która nie rozdziela jedynie, ale przede wszystkim scala, która stara się świadomie o kulturową syntezę swojej doby, chce z czeskiej i światowej sztuki literackiej i sztuki w ogóle wybrać to, co istotne i wyraziste, co z czasowości i aktualności dosięga uniwersalności¹.

Następnie pisze o tym, że pismo nie ograniczy się jedynie do krytyki i będzie pamiętać o poezji, teatrze, innych dziedzinach literatury, nie pominie istotnych wiadomości o nowościach literatury światowej, będą się ukazywać także prezentacje utworów poetyckich rodzimych i tłumaczenia. Borový rekomenduje też zebrany w pierwszym numerze zespół pracowników, pod przewodnictwem

¹ „Kritický měsíčník” 1938, nr 1, s. 2 okładki.

Václava Černého pracują: Josef Hora, František Halas, Vladimír Holan, Otokar Fisher, Vojtěch Jiráť, Bohumil Mathesius i Karel Polák; odpowiedzialnym za stronę plastyczną pisma jest karykaturzysta i malarz František Bidlo. Wydawca obiecuje, że w następnych numerach dołączą do nich między innymi Jan Patočka, Josef Čapek i Jaroslav Seifert. Artykuł swój Borový kończy tymi słowami:

Nazwisko redaktora „Kritického měsíčníka” i nazwiska jego współpracowników są dla nas gwarancją dobrego fundamentu czasopisma, które zapewne spełni nadzieje w nim pokładane².

O wysokim poziomie KM można było się przekonać już ze wspomnianego pierwszego numeru. Od artykułu redaktora naczelnego każda kolejna publikacja zdaje się potwierdzać zapewnienia wydawcy. Znajdzie się tu pięć artykułów będących bądź krytycznymi esejami, uwagami, bądź aktualnymi komentarzami. Niemal wszystkie odnoszą się bardziej lub mniej bezpośrednio do aktualnej sytuacji politycznej w Europie. Pracownicy KM zdają sobie sprawę z zagrożeń rodzących się w Niemczech, we Włoszech i wzmagających się w Związku Sowieckim. V. Černý zajmując się poezją romantyczną i przytaczając utwory Byrona, Shelleya, Lamartine’a czy Carduccia zadaje pytanie o rozwój ludzkiej wolności i humanizmu, zwracając uwagę na zagrożenia tych wartości w ówczesnych Włoszech³.

O polu walki w Europie, gdzie faszyzm i komunizm rozpoczęły swą powojenną ofensywę atakiem na samą podstawę demokracji, atakiem na indywidualność, pisze F. Trojír. Przeciwwagą dla Stalina, Mussoliniego i Hitlera są dla Trojířa w Czechach T. G. Masaryk i F. X. Šalda, autorytety tworzące syntezę zachodniego racjonalizmu ze wschodnią instynktownością dla własnej formuły życiowego bohaterstwa w tyglu ówczesnej Europy⁴.

² Ibidem, s. 3 okładki.

³ V. Černý, *Krátká zpověď starých básníků o svobodě*, „Kritický měsíčník” 1938, s. 1–9.

⁴ F. Trojír, *Bojiště Evropy*, „Kritický měsíčník” 1938, s. 9–13.

Václav Navrátil i Vojtěch Jirát piszą o powinnościach, obowiązkach wobec społeczeństwa i kraju, są to bohaterstwo oparte na swoim mitycznym praprotypie⁵ i tworzenie w imię idei jak bohaterowie znanego antyfaszystowskiego pisarza niemieckiego Liona Feuchtwangera⁶.

Jeśli do przytoczonych kilku artykułów dodamy jeszcze jedną z poetyckich prezentacji wiersz *Dziesięć ran egipskich* Františka Halasa, w którym czytamy:

Po rękach mężczyzn po czołach dzieci po łonach matek
po całym świecie cieknie KREW
[...]
POMORDOWANI PIERWORODNI nam piekło szykują [...]⁷

łatwo zorientujemy się, że zapowiadana bezkompromisowość i prawda będą w tym piśmie bardzo istotne. Nie trudno tu wyczuć napięcie panujące w ówczesnej Europie i ogromną odpowiedzialność, której pracownicy KM byli wyjątkowo świadomi.

W inauguracyjnym numerze KM, w rubryce „Przegląd nowej prozy” zostały zamieszczone omówienia właśnie wydanych czeskich powieści. Václav Černý zrecenzował *Dom bez pana* Egona Hostovskiego i *Pierwszą kompanię* Karel Čapka, Karel Polák natomiast napisał o *Ludziach na skrzyżowaniu* Marii Pujmanovej i *Pod niebieskim kogutem* Anny Marii Tilschovej⁸. W pozostałych prezentacjach poetyckich przeczytamy wiersze Josefa Hory, Vladimíra Holana i Hanuša Bonna⁹.

Zadania, które na początku postawili sobie twórcy pisma zostały bardzo szybko zweryfikowane, już w pierwszym roczniku, przez sytuację polityczną. W Europie wzrasta napięcie, dzień konferencji w Monachium był ciosem dla proklamowanej niespełna

20 lat wcześniej republiki. Było oczywiste, że sprawy tak ważne znajdują odzwierciedlenie na łamach „Kritického měsíčníka”.

Černý tak wspomina zmiany 1938 r.:

Pierwotne założenia programowe KM były realizowane niecały rok, polityczne wydarzenia bardzo szybko je rozszerzyły. Już podczas przedmonachijskich miesięcy stało się jasne, że KM będzie musiał walczyć przeciwko wszystkiemu co pomniejsza kulturę narodową, przeczy zasadom moralnym, [...] , wciąż miał być związany z masarykowskim humanizmem (Černý 1994, s. 361).

Same wydarzenia monachijskie zastały Černego we Francji, gdzie przebywał z serią wykładów. Po powrocie w KM ukaże się artykuł *Krytyczny tydzień widziany z zagranicy*¹⁰. Pomonachijskie numery „Kritického měsíčníka” żywo reagują na pogarszającą się sytuację, jest to niezwykle zaangażowana poezja, artykuły, notatki, eseje historiozoficzne. Z tekstu otwierającego ostatnie wydanie miesięcznika w 1938 r. (*Ad vocem przyszłej politycznej i ideologicznej sytuacji KM*¹¹) dowiadujemy się, że celem polityki w nowej sytuacji będzie ocalenie narodu. Podstawą działania musi być demokracja jako moralny imperatyw oznaczający wiarę w kompetencje całego narodu czeskiego. W podzielonej na dwie części publikacji *Czescy i słowaccy pisarze w dniach kryzysu*¹² zamieszczono odezwy i manifesty ludzi pióra do władz, społeczności kultury i innych, będące bezpośrednią reakcją na wydarzenia monachijskie i próbą skonsolidowania środowiska przeciw wzrastającemu zagrożeniu. Śmiało zareagowali na sytuację poeci publikujący w KM. Numer ósmy (s. 353) otwiera wiersz Josefa Hory 1938:

Źródła rzek nas opuściły.
Tylko studnie zostały nam
i gwiaździste niebo.

⁵ V. Navrátil, *Sekularisace hrdinství*, „Kritický měsíčník” 1938, s. 13–19.

⁶ V. Jirát, *Literát a dějiny*, „Kritický měsíčník” 1938, s. 27–33.

⁷ F. Halas, *Deset ran egypských*, „Kritický měsíčník” 1938, s. 23–24.

⁸ *Průhled do nové prósy*, „Kritický měsíčník” 1938, s. 33–44.

⁹ Ibidem, s. 24–26.

¹⁰ V. Černý, *Kritický týden viděný z ciziny*, „Kritický měsíčník” 1938, nr 6, s. 286–288.

¹¹ *Ad vocem příští politické a ideologické situace*, „Kritický měsíčník” 1938, nr 8, s. 385–386.

¹² *Čeští a slovenští spisovatelé v dnech krise*, „Kritický měsíčník” 1938, nr 8, s. 382–384; nr 9–10, s. 457–460.

który nietrudno zinterpretować. W jednym z kolejnych tekstów tego numeru, autorstwa Vladimíra Motyčky czytamy:

Tylko milczcie żołnierze i zaciśnijcie swe pięści
wokół sączy się krew, po horyzont bratnich ran,
głęboko w spojrzeniu swym nieście Czechy i dumę waleczną,
aż przyjdziemy [...] ¹³.

W następnych numerach wśród prezentacji poetyckich więk-
szość to refleksje nad położeniem ojczyzny w krytycznym mo-
mencie, nad powinnościami poetów, czeski lud ma iść dalej, siła
stuleci, bijące gromko bębny mają nieść nadzieję. Te najczęściej
pojawiające się motywy znajdziemy między innymi w wierszach
Mobilizacja Františka Halasa ¹⁴, *Psalmie* Hanuša Bonna ¹⁵ czy
w *Moich Czechach* Miroslava Bureša ¹⁶.

W pierwszym roczniku „Kritického měsíčníka“ pojawiło się
również wiele prezentacji literatury światowej, jej omówień, recenzji
i artykułów krytycznych. W 1938 r. opublikowano więcej przekła-
dów niż poezji rodzimej. Wśród zamieszczanych poetów znaleźli
się m.in.: Apollinaire, Baudelaire, Calderon, Corneille, Eluard, Lor-
ca, Rimbaud, Shelley, Verlaine czy poeci węgierscy. Pisano o po-
wieściach Heinricha Manna ¹⁷, o literaturze angielskiej ¹⁸ i francu-
skiej ¹⁹.

W *Poznámkach* znalazła się literacka Rosja, Węgry, Rumunia,
zainteresowania były bardzo szerokie. Choć jeśli chodzi o teksty
krytyczne czy recenzje, to oscylowały one przede wszystkim wo-
kół twórców czeskich i spraw rodzimych.

¹³ V. Motyčka, *Hranice*, „Kritický měsíčník” 1938, nr 8, s. 361.

¹⁴ F. Halas, *Mobilisace*, „Kritický měsíčník” 1938, nr 9–10, s. 401–405.

¹⁵ H. Bonn, *žalm*, „Kritický měsíčník” 1938, nr 9–10, s. 405–406.

¹⁶ M. Bureš, *Mé Čechy*, „Kritický měsíčník” 1938, nr 9–10, s. 412–413.

¹⁷ Z. Matouš, *Prosa Heinricha Manna*, „Kritický měsíčník” 1938, nr 9–10,
s. 419–426.

¹⁸ Z. Vančura, *Literární Anglie*, „Kritický měsíčník” 1938, nr 4, s. 170–173.

¹⁹ K. Růžička, *Francouská krásná prosa poslední chvíle*, „Kritický měsíčník”
1938, nr 2, s. 75–80.

Rok 1938 kończy się dla „Kritického měsíčníka” niezwykle
burzliwie, nadchodzące lata będą stawiały coraz trudniejsze zada-
nia. Pierwsze założenia pisma jedynie krytyczno-literackiego będą
już niemożliwe. KM będzie ukazywać się podczas okupacji ²⁰, po
wyzwoleniu w latach tworzenia się nowej władzy, aż do przełomo-
wego roku 1948, będzie on najważniejszą trybuną czeskich twór-
ców, rejestrującą dokonania i zmiany w kulturze. Na zakończenie
warto przytoczyć Václava Černego piszącego o początkach swego
pisma i o niezwyklej reakcji czytelników na nowy periodyk:

Wydawnictwo Borových bardzo szybko zorientowało się, że KM ma 10 ty-
sięcy prenumeratorów, co było w naszej historii dotąd niespotykane, „Zápisník”
Šaldy miał w dobie maksymalnego rozgłosu 1300 odbiorców. Po latach [...] do-
wiedziałem się, że ostatecznie numery KM drukowano i rozprowadzano w nakła-
dzie 22 tysięcy egzemplarzy (Černý 1994, s. 358).

Przeglądam pierwszych osiem numerów KM (we wrześniu 1938 sytuacja
diametralnie się zmieniła i przyniosła pierwotnym zadaniom nowe), sądzę, że
mieliśmy prawo być zadowoleni. Stale rosnące zainteresowanie KM, dawało nam
na to dowody (Černý 1994, s. 24).

Literatura

Bělohoubek A., 1998: *Rozmluvy s Václavem Černým*. Praha.

Bobrownicka M., 1995: *Narkotyk mitu. Szkice o świadomości narodowej
i kulturowej Słowian Zachodnich i Południowych*, Kraków.

Černý V., 1938: *Nezapomněli jsme...*, „Kritický měsíčník” 1, nr 1, s. 48.

Černý V., 1989: *Europejské zdroje kultury české*, przeł. W. Przesmyczka
(pseudonim Elżbiety Szczepańskiej), wstęp J. Baluch, Kraków.

Černý V., 1994: *Křik Koruny české*. In: idem, *Paměti 1938–1945*, Brno.

Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu, 1991, red. L. Machala. Olomouc.

Havel V., 1989: *Zaoczne przesłuchanie*. Warszawa.

Panorama české literatury, 1994, red. L. Machala, E. Petřů, Olomouc.

²⁰ W latach 1942–1945 przerwa w wydawaniu KM spowodowana aresztowa-
niami V. Černego i zaostrzeniem cenzury.

Czeska literatura w polskim drugim obiegu lat osiemdziesiątych

Wzajemne zrozumienie się narodów nie jest możliwe bez wzajemnego poznania, w którym jedną z najważniejszych ról odgrywa szeroko pojęta kultura. Mimo iż Polska Rzeczpospolita Ludowa i Czechosłowacka Republika Socjalistyczna należały przez wiele dziesięcioleci do tych samych struktur politycznych, militarnych (Układ Warszawski) i gospodarczych (RWPG), mimo głoszonej oficjalnie przyjaźni między „bratnimi narodami”, przyjaźń ta jednak z punktu widzenia zwykłego obywatela napotykała na szereg trudności, z których pierwszą był zakaz swobodnego podróżowania do tychże „bratnich krajów”. Czeski bard Jaromír Nohavica śpiewał o tej sytuacji odnośnie Polski i Czechosłowacji w piosence *Jacek*¹:

Na druhém břehu řeky Olši žije Jacek
mám k němu stejně blízko jak on ke mně
mávám na sebe z říční navigace
dva spojenci a dvě spřátelené země.

Jedyną możliwością kontaktu w przypadku Nohavicy było machanie do siebie z dwu brzegów Olzy, mimo iż pozornie było to tak blisko. Brak możliwości wyjazdu, ograniczony dostęp do kultury naszych sąsiadów powodowały pogłębianie się wzajemnego niezrozumienia i narastanie wielu stereotypów i uprzedzeń.

Do połowy lat siedemdziesiątych w Polsce istnieje wyłącznie oficjalnie propagowana literatura i kultura czeska, której obraz

¹ Zob. płytę J. Nohavicy, *V tom roce pitomém* z roku 1990. Jednak piosenka ta była śpiewana znacznie wcześniej.

w ten sposób pozostawał niepełny i dodatkowo dla szerokiej rzeszy odbiorców w większości mało atrakcyjny. W świadomości polskiego społeczeństwa zakorzenił się stereotyp czeskiej kultury ograniczający się do J. Haška, K. Gotta, H. Vondráčkovej oraz niewysokiego lotu czeskich filmów w rodzaju *Szpitala na peryferiach*. W latach późniejszych sytuacja ta, jeśli idzie o oficjalne środki przekazu, nie uległa zmianie².

Pod koniec lat siedemdziesiątych pojawiły się nowe możliwości prezentowania czeskiej kultury poprzez tzw. w Polsce drugi obieg wydawniczy. Pierwsze wydawnictwa niezależne związane były z KSS KOR, który podejmował szereg akcji wspólnie z bliźniaczą organizacją czeską – „Kartą 77”. Ścisła współpraca z Czechami wynikała m.in. z faktu, że w działaniach KOR-u uczestniczyli ludzie tacy jak J. Kuroń, A. Michnik, Z. Romaszewski, należący do pokolenia „Marca '68”, dla których przełamanie barier między polskim i czeskim społeczeństwem było swego rodzaju wyzwaniem i zadośćuczynieniem za udział polskiego wojska w stłumieniu „Praskiej Wiosny”. Dlatego też wydawnictwa drugiego obiegu za jeden ze swoich celów postawiły sobie wypełnienie istniejącej luki w polsko-czeskiej wymianie kulturalnej, uzupełnienie obrazu kultury czeskiej o autorów i dzieła, których propagowanie było oficjalnie zakazane. Od momentu pojawienia się niezależnych wydawnictw mamy w Polsce do czynienia z dwoma nurtami promocji czeskiej kultury: oficjalnym, wybiórczym i jednostronnym, oraz podziemnym, który działał znacznie prężniej mimo technicznych ograniczeń.

Drugi obieg wydawniczy w Polsce oczywiście uzupełniał luki nie tylko w zakresie literatury czeskiej, ale także literatur innych państw socjalistycznych, szczególnie rosyjskiej oraz literatur zachodnich, głównie brytyjskiej i amerykańskiej. Był to swego ro-

² Na fatalnie funkcjonującą wymianę kulturalną skarżył się np. Niehaszek (J. Kolbuszewski) w recenzji *Księgi śmiechu i zapomnienia* M. Kundery („Obecność”, 1984, nr 7), pisząc o braku informacji o tym, co dzieje się w życiu kulturalnym Czech.

dzaju fenomen, że przy braku odpowiednich środków technicznych, represjach ze strony władz znaleziono możliwości dla wydawania tak znacznej ilości przekładów z literatur obcych. J. Kandziora i Z. Szymańska (1999) w swojej bibliografii drugiego obiegu rejestrują przekłady z 52 literatur narodowych. Beata Dorosz (1992) natomiast podaje liczbę 326 przekładów z literatur obcych, wśród nich niebagatelną liczbę stanowią przekłady z interesującej nas literatury czeskiej.

Według obliczeń B. Dorosz literatura czeska i słowacka zajmuje trzecie miejsce pod względem ilości publikacji z literatur obcych wydanych w drugim obiegu po literaturze rosyjskiej – 157 pozycji i literaturze brytyjskiej – 52 pozycje (Dorosz 1992, s. 346). Obliczenia autorki dotyczą tylko literatury i krytyki literackiej, pomijając publikacje o charakterze historycznym i społeczno-politycznym.

Poszukiwania w dostępnych bibliografiach drugiego obiegu oraz w zbiorach wydawnictw drugoobiegowych pozwoliły na ustalenie liczby 51 przekładów z zakresu literatury i publicystyki czeskiej wydanych w latach 1976–1990 w formie druku zwartego. Licząc drugie i następne wydania poszczególnych pozycji, liczba ta wynosi 68 pozycji książkowych lub broszurowych, do tego należy dodać dwie antologie: *Nazywać rzeczy po imieniu. Wybór niezależnej publicystyki czeskiej i słowackiej* (1987) oraz *Bez nienawiści. Almanach literatury czeskiej 1968–1978* (1983). Ponadto do czeskich publikacji w polskim drugim obiegu zaliczyć można zbiór rozmów z czeskimi emigrantami (*Banici...* 1988) opracowany przez Andrzeja Jagodzińskiego oraz trzy teksty czeskich autorów zawarte w wydaniach zbiorowych lub wydrukowane jako część książki wydanej pod nazwiskiem innego czeskiego autora (Kundera 1984a, 1984b, Škvorecký 1988). Wszystkie te publikacje stanowią w sumie niebagatelną liczbę 77 czeskich wydawnictw, jakie ukazały się w polskim drugim obiegu w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych.

Osobno należy omówić problem tekstów z innych literatur obcych, które dostawały się do obiegu czytelniczego w Polsce za po-

średnictwem języka czeskiego, chodzi np. o opowiadanie rosyjskiego autora Jefima Fisztejna *Al. Capone – Soviet Style* (Fisztejn 1985). Zostało ono przetłumaczone z języka czeskiego przez ukrywającego się pod pseudonimem Tomasz Robiński Andrzeja Jagodzińskiego na podstawie publikacji w czeskim czasopiśmie emigracyjnym „Svědectví” (nr 72 z 1984 roku).

Dodatkową trudność w klasyfikacji czeskich wydawnictw w drugim obiegu sprawia fakt, że nie wszystkie utwory, które należy zaliczyć do literatury czeskiej były przekładane z języka czeskiego, najlepszym przykładem tego typu zjawiska jest twórczość Milana Kundery, który niektóre swoje powieści tworzył już po francusku i z tego języka były one tłumaczone. Jednak w przypadku Kundery sprawa jest dość oczywista, chodzi o czeskiego twórcę, który mieszkając we Francji, wybrał język francuski jako język swego pisarstwa, być może ze względów komercyjnych. Inaczej sprawa przedstawia się w przypadku np. powieści szpiegowskiej Ladislava Bittmana, która została napisana po czesku i nosiła tytuł *Špionážní oprátky*, a na język polski została przetłumaczona za pośrednictwem przekładu angielskiego pod tytułem *Detective games*, w wersji polskiej zaś powieść ta nosi tytuł *Oszukańcza gra* (Bittman 1983).

Zasadniczą część wymienionych przeze mnie 77 pozycji czeskich publikacji w drugim obiegu stanowią przekłady czeskiej beletrystyki. Najbardziej popularnym autorem był Milan Kundera, któremu poświęcono 8 publikacji, z czego 6 to wydania książkowe, a dwie pozostałe to eseje w pracach zbiorowych. Pierwsze przekłady Kundery pojawiły się w drugim obiegu w roku 1984, były to: powieść *Księga śmiechu i zapomnienia* w przekładzie P. Heartmana (1. część) i B. Rój-Porubskiej (pozostałe części) wydana przez wydawnictwo Przedświt (Kundera 1984) oraz esej *Zachód porwany czyli tragedia Europy Środkowej*. Inne jego powieści: *Nieznośna lekkość bytu* i *Życie jest gdzie indziej* wydano w latach 1985–1989 aż czterokrotnie, co świadczy o ogromnym zainteresowaniu nimi wśród polskich czytelników.

Kundera w intelektualnych kręgach polskiej opozycji stał się autorem kultowym, w latach osiemdziesiątych zapanowała moda na czytanie jego powieści, był on chyba najbardziej znanym czeskim pisarzem w Polsce. Tytuł powieści *Niežnośna lekkość bytu* przeszedł nawet do języka potocznego jako określenie pewnych stanów świadomości. Opisywane przez Kunderę przekonanie, że świat nie potrafi zrozumieć naszych problemów było jednym z ważniejszych tematów dyskusji w kręgach opozycji, to przecież także jedna z polskich obsesji, tkwiących głęboko w świadomości społeczeństwa, obsesja braku zrozumienia ze strony innych. Kundera ze swoimi powieściami wpisał się więc bardzo wyraźnie w stan polskiej świadomości.

Drugim co do popularności czeskim autorem był Bohumil Hrabal, w drugim obiegu wydano cztery jego powieści. W przypadku tego właśnie autora kwestia jego oficjalności i nieoficjalności była dość złożona (również w Czechosłowacji). W Polsce utwory Hrabala wydawane były zarówno w obiegu oficjalnym, jak i niezależnym. Hrabal był w czeskiej literaturze przykładem „wieszcz obrotowego” (jak sam siebie nazwał w wywiadzie telewizyjnym z Czesławem Miłoszem), którego utwory były wydawane oficjalnie lub nie w zależności od aktualnej politycznej koniunktury. Oficjalnie ukazały się w Polsce m.in. *Sprzedam dom, w którym nie chcę już mieszkać* (Hrabal 1981a), *Święto przebiśniegu* (Hrabal 1981b). W drugim obiegu zaś ukazała się przede wszystkim jego *Zbyt głośna samotność*, *Obsługiwałem angielskiego króla* oraz dwie części autobiograficznej trylogii: *Przerwy w zabudowie* i *Wesela w domu*. Powieść *Zbyt głośna samotność* wydawana była aż czterokrotnie³, po raz pierwszy już w roku 1978 (Hrabal 1978), od którego właściwie rozpoczęło się wydawanie czeskiej literatury

³ Informacje na temat wysokości nakładu powieści Hrabala zaczerpnęłam z pracy Kamińskiej 1988, gdzie jest ona podawana w przypadku pozycji książkowych, w których ten nakład był zawarty w stopce redakcyjnej, natomiast osoby bezpośrednio związane niegdyś z niezależnym ruchem wydawniczym uważają na podstawie własnych doświadczeń, że w chwili obecnej odtwo-

w polskim obiegu nieoficjalnym. Dodać również należy, że drugie wydanie tej powieści w roku 1982 (Hrabal 1982) uzyskało niezwyczaj jak na techniczne możliwości drugiego obiegu nakład 5000 egzemplarzy, co świadczy o ogromnym zainteresowaniu twórczością Hrabala wśród polskich czytelników.

Kolejną osobistością czeskiego życia kulturalnego i politycznego, która zyskała sobie uznanie w oczach drugoobiegowych wydawców był Václav Havel, najbardziej znany w Polsce czeski działacz opozycyjny. Wydrukowano aż 6 pozycji z jego twórczości. Miały one różnorodny charakter, z jednej strony były to utwory dramatyczne (Havel 1984, 1987), z których największą popularnością cieszyły się dwie jednoaktówki: *Audiencja* i *Protest*, wystawiane z przerwą w Warszawie przez Teatr Powszechny⁴, *Audiencja* zaś była wystawiana również w Krakowie przez Teatr 38 (por. *O Havlu...* 1990). Z drugiej strony drukowano eseje o charakterze politycznym, przede wszystkim *Silę bezsilnych* wydaną w Polsce dwukrotnie (Havel 1984), będącą manifestem politycznych i etycznych przekonań Havla i programem na przyszłość z jego postulatami „życia w prawdzie”. W drugim obiegu ukazał się również wywiad-rzeka z Havlem przeprowadzony przez Karela Hvižďalę, na temat biografii Havla, jego działalności opozycyjnej, przekonań politycznych itp., przybliżający polskiemu czytelnikowi postać czołowego działacza „Karty 77” (Havel 1989).

Do ciekawych wniosków prowadzi również nawet bardzo pobieżna analiza dat wydania utworów poszczególnych autorów w wydawnictwach czeskiego samizdatu, czeskich wydawnictwach emigracyjnych i w polskim drugim obiegu. Biorąc pod uwagę utwory wymienionych wyżej trzech twórców, należy stwierdzić, że w większości przypadków polskie wydanie następowało w niedługim czasie po wydaniach czeskich jak np. w przypadku *Kusze-*

rzenie wielkości nakładów nie jest możliwe, że informacje podawane w stopkach książek wydawanych nieoficjalnie są w większości przypadków fałszywe.

⁴ O powrocie po 7 latach sztuk Havla na scenę Teatru Powszechnego pisał J. Baluch w artykule *Powrót V. Havla* („Tumult” 1989, nr 4).

nia Havla (wydanie w czeskim samizdacie – 1985, wydanie na emigracji – 1986, polska wersja – 1987) lub *Largo Desolato* tego samego autora (czeskie wydanie 1984, wydanie na emigracji – 1985, polska wersja – 1987). Zdarzały się również przypadki, gdy dany utwór nie został w ogóle opublikowany na emigracji, ale istniał jego polski przekład np. *Protest* Havla (czeski samizdat – 1975, polska wersja – 1984), bywało i odwrotnie, utwór wyszedł na emigracji i w polskim drugim obiegu, nie został natomiast wydany w czeskim obiegu nieoficjalnym np. dwie powieści Kundery, *Walc pożegnalny* (na emigracji 1979, w Polsce – 1983) i *Życie jest gdzie indziej* (na emigracji 1979, w Polsce 1988).

Najciekawiej przedstawia się sprawa utworu *Zbyt głośna samotność* B. Hrabala. Z porównania dat wynika, że polskie wydanie wyprzedziło zarówno czeski samizdat, jak i wydanie emigracyjne (polski przekład – 1978, czeski samizdat 1979, wydanie emigracyjne – 1980; por. Hanáková 1997).

Już z tej krótkiej analizy wynika, że polscy wydawcy działający w drugim obiegu byli na bieżąco informowani o nowościach ukazujących się w czeskich wydawnictwach samizdatowych i emigracyjnych. Świadczy to o szybkiej wymianie informacji i o ogromnym zainteresowaniu, z jakim śledzono w Polsce wszystkie czeskie nowości wydawnicze (w kręgu wydawnictw niezależnych). Podziwiać należy również tłumaczy, którzy bardzo szybko przygotowywali polskie przekłady, podstawą były dla nich głównie wydawnictwa emigracyjne (stwierdzenie A. S. Jagodzińskiego, użyte w rozmowie na temat jego działalności jako tłumacza w drugim obiegu), ale w przypadku braku takowych opierali się oni na czeskich wydaniach samizdatowych, które – jak widać – dosyć szybko znajdowały drogę do Polski.

W drugim obiegu wydawano zarówno utwory pisarzy znanych polskiemu czytelnikowi, chociażby z wydań oficjalnych, jak i autorów młodych w Polsce szerzej nie znanych, np. V. Třešňák (1989), M. Harníček (1984, 1989) czy kontrowersyjny, opisujący życie młodych ludzi na betonowych osiedlach, J. Pelc (1989). Jego

powieść *...będzie gorzej* była niepoprawna politycznie, autor ukazał całą jałowość życia młodzieży w komunistycznym kraju, brak celu w życiu, perspektyw na życie inne niż życie ich rodziców, ponury obraz socjalistycznego społeczeństwa, opisany przy pomocy młodzieżowego slangu.

Drugi obieg nie bał się podjąć ryzyka związanego z prezentowaniem nowych, nikomu nie znanych autorów. Niezależni wydawcy mają na tym polu ogromne zasługi dla propagowania literatury czeskiej wśród polskich odbiorców; potrafili oni wyjść poza krąg znanych nazwisk i zaprezentować coś więcej niż oferowały wydawnictwa legalne. Nie chodziło przy tym wyłącznie o pisarzy niecenzuralnych ze względów politycznych czy o twórców będących na indeksie, ale także o autorów, jak Pelc czy Třešňák, nie mieszczących się w obyczajowych konwencjach socjalistycznej literatury.

Kontynuując rozważania o pozycji czeskiej literatury pięknej w polskim drugim obiegu, należy zwrócić uwagę na bardzo znamienny szczegół, a mianowicie na prawie całkowity brak wśród wydawanych książek tomików poetyckich, jedynym wyjątkiem jest wydany w 1984 roku wybór poezji J. Seiferta *Tylko tyle* (Seifert 1984) w przekładach G. Wileńskiego (A. Babuchowski), F. Bendy (J. Zarek), M. Wyrwy (D. Abrahamowicz). Bezpośrednią podnieťą do wydania tego tomiku było przyznanie mu w 1982 roku literackiej Nagrody Nobla. Taka pozycja poezji czeskiej w polskim drugim obiegu stoi w opozycji do sytuacji, jaka miała miejsce w Czechosłowacji, gdzie w wydawnictwach samizdatowych literatura polska była obecna głównie poprzez poezję⁵. Wiersze czeskich po-

⁵ Większość z ponad stu polskich nazwisk odnalezionych przeze mnie w zbiorach biblioteki „Libri Prohibiti” w Pradze prowadzonej przez J. Gruntoráda, zajmującej się gromadzeniem czeskich wydawnictw nieoficjalnych, stanowili poeci. Wśród nich największą popularnością cieszył się Cz. Miłosz, ale obecni byli także: S. Różewicz, A. Zagajewski, J. Kornhauser, L. Szaruga, A. Pawlak, L. A. Moczulski i inni. Praski krąg czeskich polonofilów związanych z nieoficjalnym obiegiem wydawniczym z M. Červenką na czele za swoje

etów pojawiały się również sporadycznie na łamach niezależnych czasopism.

Jednak zasadniczą część literatury czeskiej w drugim obiegu stanowiła proza. Była to proza o różnym charakterze, przede wszystkim beletrystyka, ale znaczącą rolę odgrywały również teksty historyczne i społeczno-polityczne. Polski czytelnik był zainteresowany poglądami naszych sąsiadów, aktualną sytuacją u nich. Stąd wynikała potrzeba tłumaczenia tekstów politycznych Havla czy pojawienia się w drugim obiegu opracowań takich jak praca J. Gruntoráda o działalności czeskich organizacji opozycyjnych (Gruntorád 1989). Ukazały się także dwa tomy wywiadów z emigracyjnymi pisarzami czeskimi przeprowadzonych przez J. Ledrera (1987) i A. S. Jagodzińskiego (1988). Ale nie tylko aktualna sytuacja w Czechosłowacji była przedmiotem uwagi w Polsce, również niektóre momenty z przeszłości interesowały polskich odbiorców, stąd na przykład tak wiele wydań *Mrozu od Wschodu* Z. Młynára (Młynář 1981, 1982), poświęconego wydarzeniom „Praskiej Wiosny” w 1968 roku (oraz szereg fragmentów tego tekstu publikowanych na łamach niezależnych czasopism). Dla polskiego czytelnika książka Młynára jest dokumentem niezwykle cennym, autor, sam wysoki funkcjonariusz partyjny w 1968 roku, potem dysydent, opisuje „Praską Wiosnę” niejako od wewnątrz. Uwagę polskich odbiorców zwracały również prześladowania z czasów stalinowskich (por. London 1987, Pelikán 1985).

Recepcja czeskiej literatury została poszerzona również o utwory z zakresu filozofii, historiozofii i socjologii. Wydań książkowych doczekały się fenomenologiczne rozważania Jana Patočki w opracowaniu Juliusza Zychowicza (Patočka 1986 i 1988). Zbiór *Świat naturalny a fenomenologia* zaś doczekał się dwu wydań w latach 1986 i 1987. Opublikowano również esej Václava Černého *Europejskie źródła kultury czeskiej* (Černý 1989), w którym au-

standarowe dzieło uważa właśnie zbiorek poezji polskiej pod tytułem *Slovo a zed*, w którym znalazło się prawie 100 wierszy polskich poetów w przekładach m.in. M. Červenki, D. Lehárovej, M. Klimy.

tor potwierdzał przynależność kultury czeskiej do kręgu kultur zachodnioeuropejskich, wywodzących się z kultury antycznej. Esei ten daje polskiemu odbiorcy możliwość potwierdzenia wspólnoty kulturowej z Czechami i zorientowania się w ważkich dla naszych sąsiadów problemach historiozoficznych. Nie zapomniano o twórcy państwa Czechosłowackiego T. G. Masaryku, publikując wybór jego pism o charakterze polityczno-socjologicznym (*T. G. Masaryk... 1980*).

Drugi obieg poszerzył także spojrzenie polskiego odbiorcy na czeską muzykę, wydano książeczkę z tekstami po czesku i po polsku rockowej grupy *Plastic People of the Universe* (por. *Pasyjne... 1980*), do której dołączona była kaseta. Ukazała się również kaseta z piosenkami K. Kryla śpiewanymi przez Antoninę Krzysztos.

Mówiąc o literaturze czeskiej w polskim drugim obiegu, nie można zapomnieć o znaczeniu niezależnych czasopism, które zamieszczały na swych łamach pozycje z czeskiej literatury w stałych rubrykach jak np. w krakowskim *Brulionie* – rubryka „Czeski kącik”, bądź też poświęcając czeskiej tematyce osobny numer (np. „Kontur” 1989, nr 2–3 lub „Almanach Humanistyczny” 1988, nr 8 w całości poświęcony twórczości Kundery). Te czasopisma właśnie rejestrowały oddźwięk, jaki wywoływały wśród odbiorców wydawane przekłady z literatury czeskiej, poprzez zamieszczane w nich recenzje i dyskusje. Można by wymieniać ich bardzo wiele, przytoczmy tylko polemikę na łamach czasopisma „Arka”, jaką wywołało wydanie *Nieznośnej lekkości bytu* M. Kundery (por. Leski 1985 i 1986, Surdykowski 1986, Wouden 1989).

Polski drugi obieg odegrał niebagatelną rolę w propagowaniu kultury czeskiej wśród polskich czytelników, pozwolił na lepsze poznanie literatury czeskiej, nie ograniczając się jedynie do pozycji beletrystycznych. Wśród wydawnictw drugoobiegowych w prezentowaniu literatury czeskiej czołową rolę odgrywały: Niezależna Oficyna Wydawnicza, wydawnictwa Przedświt i Krąg. W zakresie przekładów najczynniej działali przede wszystkim P. Godlewski (używający pseudonimu P. Heartman) oraz A. S. Jagodziń-

ski (występujący pod własnym nazwiskiem lub pseudonimami: T. Robiński, B. Rój-Porubska, J. Rój-Porubska, A. Iwan i innymi). Praca tłumaczy i wydawców działających w obiegu niezależnym pozwoliła na przełamanie ograniczeń narzucanych przez władze obu krajów, na wzajemne poznanie się, które zburzyło wiele funkcjonujących w społeczeństwach wzajemnych stereotypów. Literatura czeska wydawana w polskim drugim obiegu stanowiła swego rodzaju fenomen, jej popularność budziła zdziwienie krytyków (por. *Boom...* 1989), świadczyła o ogromnym zainteresowaniu polskiego społeczeństwa kulturą i historią naszych południowych sąsiadów.

Literatura

- Baluch J., 1989: *Powrót V. Havla*, „Tumult”, nr 4.
- Banici. *Rozmowy z czeskimi pisarzami emigracyjnymi*, 1988, oprac. A. S. Jagodziński, wstęp A. Pawlak, Kraków, Oficyna Literacka.
- Bez nienawiści. *Almanach literatury czeskiej 1968–1978*, 1983, przekład A. S. Jagodziński, P. Heartman [P. Godlewski], A. Lwowska [P. Bratkowski], oprac. A. S. Jagodziński, Warszawa, Krąg.
- Bittman L., 1981: *Oszukańcza gra*, Kraków (2. wyd. – 1983), ED.
- Boom na czeskie książki, 1989, „Gąbka”, nr 1 (4).
- Černý V., 1989: *Europejskie źródła czeskiej kultury. Repetytorium i rozważania nieco abstrakcyjne, ale aż strach jak aktualne*, przeł. W. Przesmyczka, wstęp J. Baluch, Kraków, Oficyna Literacka.
- Dorosz B., 1992: *Literatura i krytyka w drugim obiegu 1977–1989. Rekoniesans bibliograficzny w zakresie druków zwartych*, [w:] *Piśmiennictwo – systemy kontroli – obiegi alternatywne*, red. J. Kostecki, A. Brodzka, Warszawa.
- Fisztejn J., 1985: *Al. Capone – Soviet Style*, przeł. T. Robiński, Warszawa, Adsum.
- Gruntorád J., 1989: *Niezależne inicjatywy w Czechosłowacji*, Warszawa, Grupa Oporu Solidarni.
- Gruntorád J., 1995: *Katalog knih českého exilu*, Praha.
- Hanáková J., 1997: *Edice českého samizdatu*, Praha.
- Harníček M., 1984: *Mięso*, przeł. J. Anderman, Warszawa, Przedświt (2 wyd. Warszawa 1989, Przedświt).

- Havel V., 1984: *Síla bezsilných*, przeł. P. Heartman, Warszawa, Krąg (2 wyd. Warszawa 1985, STOP).
- Havel V., 1984: *Spiskowcy i inne utwory dramatyczne*, przeł. A. S. Jagodziński, Warszawa, NOWa.
- Havel V., 1987: *Kuszenie. Sztuka w dziesięciu obrazach. Largo Desolato. Sztuka w siedmiu obrazach*, przeł. A. S. Jagodziński, Warszawa, NOWa.
- Havel V., 1989: *Zaoczne przesłuchanie. Rozmowy z Karelem Hvižďalą*, przeł. J. Illg, Warszawa, NOWa.
- Hrabal B., 1978: *Zbyt głośna samotność*, przeł. P. Heartman, Warszawa, NOWa (2. wyd. Warszawa 1982, wyd. Krąg).
- Hrabal B., 1981a: *Sprzedam dom, w którym nie chcę już mieszkać*, przeł. J. Anderman, T. Lis, Kraków.
- Hrabal B., 1981b: *Święto przebiśniegu*, przeł. J. Stachowski, Katowice.
- Jagodziński A. S., 1988: *Banici. Rozmowy z czeskimi pisarzami emigracyjnymi*, wstęp: A. Pawlak, Kraków, Oficyna Literacka.
- Kamińska J., 1988: *Bibliografia publikacji podziemnych w Polsce 13 XII 1981 – V 1986*, Paryż.
- Kandziora J., Szymańska Z., 1999: *Bez cenzury 1976–1989, literatura, ruch wydawniczy, teatr*, Warszawa.
- Kundera M., 1984: *Księga śmiechu i zapomnienia*, przeł. P. Heartman, B. Rój-Porubska, Warszawa.
- Kundera M., 1984: *Trzeba zniszczyć »Kandyda«*, [w:] V. Havel, *Eseje polityczne*, Warszawa.
- Kundera M., 1984: *Zachód porwany czyli tragedia Europy Środkowej*, [w:] *Zachód porwany. Eseje i polemiki*, Wrocław.
- Lederer J., 1987: *Czeskie rozmowy*, przeł. K. Śniegocka, A. Rajski, Warszawa, Przedświt.
- Leski M. [R. Legutko], 1985: *Anty-Kundera*, „Arka”, nr 11.
- Leski M., [R. Legutko], 1986: *Odpowiedź na kontrowersje*, „Arka”, nr 14.
- London A., 1987: *Byłem członkiem bandy Slanskiego*, przeł. S. Klimaszewski, oprac. P. Heartman, Warszawa, NOWa.
- Mlynář Z., 1981: *Mróz od Wschodu*, przeł. P. Heartman, Warszawa, NOWa (inne wydania: Gdynia 1981, Komitet Zakładowy Solidarność przy WSM; Warszawa 1989, NOWa).
- Mlynář Z., 1982: *»Praska Wiosna« w świecie rządzących*, wstęp M. Maciejewski, Łódź, Szanec.

- Nazywać rzeczy po imieniu, wybór niezależnej publicystyki czeskiej i słowackiej, przekłady niesygnowane A. Karel*, 1987, red. W. Szukalski [W. Ma-ziarski], Warszawa.
- O Havlu i teatrze* [wywiad z reżyserem i kierownikiem artystycznym Teatru 38, Piotrem Szczerskim], 1990, rozmawia J. Tomaszewski, „Naprzód”, nr 17a.
- Pasyjne gry wielkanocne*, 1980, przeł. A. Iwan, wstęp i red. W. Fenrych, Poznań, Niezależna fonoteka.
- Patočka J., 1986: *Świat naturalny a fenomenologia*, przeł. J. Zychowicz, Kraków.
- Patočka J., 1988: *Eseje heretyckie z filozofii historii*, przeł. J. Zychowicz, Warszawa, In Plus.
- Pelc J., 1989: *...będzie gorzej*, przeł. J. Stachowski, Wrocław, Solidarność Pol-sko-Czechosłowacka.
- Pelikán J., 1985: *Zatajony dokument. Raport Komisji KC KPCZ o procesach politycznych i rehabilitacyjnych w Czechosłowacji w latach 1948–1968*, przeł. S. Klimaszewski, oprac. P. Heartman, Warszawa, Krąg.
- Seifert J., 1984: *Tylko tyle*, przeł. G. Wileński, F. Benda, M. Wyrwa, Kraków, Biblioteka Miesięcznika Małopolskiego.
- Škvorecký J., 1988: *Moja Europa środka*, [w:] *Myśli o naszej Europie*, Wrocław.
- Surdykowski J., 1986: *Niežnośna ciężkość pojmowania – polemika z R. Legutką*, „Arka”, nr 14.
- T.G. Masaryk*, 1980, przeł. A. B. Dostal, opr. i wstęp P. Bodnar, Warszawa (na okładce podano datę 1979).
- Třešňák V., 1989: *To, co najistotniejsze o panu Moritzu*, przeł. P. Heartman, Warszawa, wyd. NOWA.
- Wouden van R., 1989: *Ciężar lekkości – Kundera a Kierkegaard*, „Krisis”.

Michaela LAŠTOVIČKOVÁ

Feministické postoje v jazyce Bible

Jak upozorňoval už Pavel Eisner (1997, s. 317), patří čeština k jednomu z nejsexičtějších a nejerotičtějších jazyků světa, protože explicitně poukazuje na pohlaví subjektu, což má rozsáhlé důsledky po stránce citové a náladové. Čeština jako jazyk slovanský má ve svém systému hluboce zakořeněnou kategorii rodu. Rod podstatného jména následně ovlivňuje tvar jména přídavného v pří-vlastku i přísudku (*krásná dívka, ona je krásná*), je však také patrný u přičestí činného (*zpívala*), u přičestí trpného (*je unavena*) i u přechodníku (*jdouc, byvši*).

Můžeme tedy co do pohlavní výstavby koncovkové a tím i tvarové rozlišovat jazyky naprosto bezpohlavní, jako je angličtina, jazyky s malou dávkou pohlav-nosti, jako je němčina, jazyky s dávkou značnější – jsou to jazyky románské –, a konečně jazyky důsledně pohlavní, což jsou v Evropě jazyky slovanské a s nimi čeština. Tento stav věci je vydatně posilován fakty deklinacími. V angličtině a jazycích románských deklinace koncovková odpadá vůbec...

Pohlavní koncovkou je v češtině vybaveno – vedle přísudkového adjektiva, přičestí trpného a přechodníku – právě *přičestí minulé činné*, tedy tvar, který nám již dávno poskytuje *jedinou* možnost, jak vyjádřit čas minulý. A ježto sloveso je a zůstane hybnou pákou jazyka, nabývá pohlavní určenost českého participia acti-vi rozhodujícího významu pro zjevně erotický ráz češtiny. *Šla jsem* je prostě něco jiného než *šel jsem*; a přiznám se vám, že jsem se už často divil, s jakou nenuceností a přirozeností – skoro bych řekl s jakým exhibicionismem – plynou z úst české ženy tyto tvary, a už od malička! – tvary, z nichž každíčký jí zpětným odrazem dává pečeť její ženské pohlavnosti. Říkám-li, že jsem se už kolikrát di-vil, myslím tím údiv, že se nenajde česká žena, které by ty koncovky připadaly shocking anebo nesnesitelným jhem. Zejména z hlediska přičestí minulé, které je zároveň *jediným minulým časem češtiny*, můžeme říci, že česká žena má po mluvnické stránce jazyk zcela zvláštní a jen svůj, a to právě v té rozhodující kate-gorii slovesa.

Než jsem přišla, byla jsem celá utmáčená: tak prostá věc a přec lidský tvor, který ji pronáší upozorňuje hned čtvrtým tvarem (přišla – byla – celá – utmáčená) na své pohlaví (Eisner 1997, s. 317).

Tento fakt, že je čeština rodově velmi výrazný jazyk, poskytuje bohaté možnosti, jak na češtině sledovat, zda do jazyka neproniká příliš patriarchální model uvažování, určitá diskriminace ženy a nadvláda muže nad ženou. Na češtině se tento jev odráží například v upřednostňování mužského rodu u 3. osoby singuláru tam, kde z kontextu není jednoznačný. Podřízenost mužskému rodu se jasně gramaticky ukazuje i na větách se společným podmětem mužským a ženským. Ve větě: *Muž a žena se hádali*, podléhá žena jednoznačně muži. U některých povolání se také objevuje určitá tendence upřednostňovat substantiva mužského rodu (*sírotek, manager, chirurg, praktický lékař, psycholog, právník, vedoucí katedry*) i přesto, že jejich reprezentantkou je žena.

Do tohoto patriarchálního modelu, tj. určité dominance mužského rodu tam, kde není nezbytný, začaly v současné době pronikat i opačné tendence, snaha o jeho rozrušování. Ta se k nám postupně šíří zejména z angličtiny a němčiny. Feministická lingvistika začíná sledovat způsob, jakým se o ženách mluví a kritizuje rodové asymetrie v jazyce.

Snaha přehodnotit tento již zmíněný patriarchální model jazyka zasahuje i místa v jazykovém systému ustálená a začíná tu a tam pronikat i do oblastí dosud nedotknutelných, jako je jazyk Bohem tajemně inspirované Bible.

Před nějakou dobou mě tak zarazil následující vtip na jedné nástěnce:

Východisko feministické teologie: Když Bůh stvořila muže, tak to jenom zkoušela.

Později se mi dostala do rukou kniha Jany Opočenské *Z povzdálí se dívaly také ženy, výzva feministické teologie* (1995), která citlivě zachycuje současné přístupy a východiska feministické teologie.

Jiný článek, který jsem nedávno četla, se zmiňuje o snaze upravit samotný biblický text a s ním i text liturgický, jako např. nahradit termín *Boha Otce – Bohem Matkou* (Rosemary 1983, s. 211). Tato myšlenka mě přivedla k tomu, abych se na celou problematiku více zaměřila a pokusila se o krátké zamyšlení nad tím, zda je v textu Bible oprávněné ztotožňovat Boha s matkou a zda je používání feminina oprávněné.

Řeční a římsí bohové, jako byl například Zeus, byli znázorňováni jako muži, jak to také dokládají četné mýty o jejich milostných dobrodružstvích. Toto zobecnění se však nedá automaticky převést na jediného křesťanského Boha, často označovaného jako *Boha Otce*, přičemž toto jméno bylo použito pouze analogicky, ale není v tradici církve ztotožňován s lidským otcem mužského pohlaví. O tom najdeme hojné zmínky už v samotné Bibli:

Bůh není člověk, aby lhal, ani lidský syn, aby litoval... (Nu 23, 19)

V den, kdy k vám Hospodin mluvil na Chorébu zprostředku ohně, jste neviděli žádnou podobu; velice se tedy střežte, abyste se nezvrhli a neudělali si tesaňou modlu, žádné sochařské zpodobení, *zobrazení mužství nebo ženství*... (Dt 4, 15–16)

Je zřejmé, že se symbol Božího otcovství nedá u Boha aplikovat. O Bohu mluvíme pouze analogicky, obdobně. Biologickému vymezení se ve vztahu k Bohu nesmí tedy přičítat příliš velká role. Chápání Boha v Bibli není sexistické. Takto sexisticky by se možná mohly jevit mnohé interpretace na biblické texty navazující, určité obraty z liturgického jazyka (např. oslovení lidu při mši pouze jako „bratři“, které by nebylo na místě). Gen 1, 26 jasně říká, že Bůh stvořil muže a ženu jako svůj obraz, tedy oba dva v jejich rozdílnosti, podle sebe.

Prvotní křesťané dlouho hledali termíny, kterými by se dala popsat jedi-
nost božství ve třech božských osobách. Nebyl to jednoduchý problém. Pět či šest století se rodila tato promyšlená formulace tajemství Trojjediného Boha, kterou se feministky dnes snaží kvůli rodové symetrizaci nahradit dostatečně ženskými výrazy.

Gail Ramshaw Schmidt se přesto dnes domnívá, že by se v liturgické modlitbě mělo místo *Bůh Otec* říkat *Bůh matka*, jelikož jde o básnický přívlastek a nikoliv součást Božího jména (Schmidt 1978, s. 517).

Jiné hlasy, které se ozývají, jdou tak daleko, že navrhuji změnit termín *Syn člověka* za *Lidské dítě* nebo *Dítě Boží*:

Neboť Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný. Vždyť Bůh neposlal svého Syna na svět, aby svět soudil, ale aby skrze něj byl svět spasen (Jan 3, 16).

Doslovný posun by potom zněl takto:

Neboť Bůh tak miloval svět, že dal své jediné Dítě, aby každý, kdo v toto Dítě věří, nezahynul, ale měl život věčný...

Takovéto změny v textu samotného Písma jdou ve své podstatě proti zažitému systému křesťanské věrouky. V okamžiku, ve kterém zaměníme označení *Boha Otce* za *Boha Otce a Matku*, se dostáváme k polyteismu a z trinitární perichoreze (tzn. přebývání jednoho v druhém) Boha vzniká quaternitální, tedy Nejsvětější Čtveřice. Navíc se takto rodí představa hermafroditálního božstva, která působí groteskně. Také celá svatební symbolika Hospodina a Izraele, Krista a církve nám zároveň ztrácí smysl a místo důvěrného a mileneckého vztahu nám vzniká symbolika homosexuální.

Jak uvádí Roland M. Frye ve svém příspěvku *Language for God and Feminist Language*, poukazují některé feministky také na to, že byl rozhled biblických autorů omezen patriarchálním modelem doby, a proto jim v dřívější době nepřišlo na mysl, že by se Bůh dal nazývat matkou. Podle názorů některých feministek to bylo ovlivněno pouze tehdejší kulturou, jenže dnes ve 20. století vnímáme tyto věci jinak.

Vrátím-li se však zpátky k textu Bible – v Písmu existují určitá maternistická ztvárnění Boha. Jedno z nejvíce proslulých hebrejských feminin je *Hokmāh* (*Moudrost*), jde o personifikaci. Profesor Mayer I. Gruber z Univerzity Ben Gurion pátral v hebrejském textu Bible po všech feministických vyjádřeních pro Boha a našel

jich celkem šest, z nichž se ovšem dvě opakují, takže zbývají v podstatě čtyři. Jsou všechny z knihy proroka Izajáše:

Jako když vás utěšuje matka, tak vás budu těšit... (přirovnání; Iz 66, 13)

Byl jsem příliš dlouho zticha. Mám dál mlčet? Přemáhat se? Mám jen sténat, těžce jak rodička vzdychat a přitom po dechu lapat? (Iz 42, 14; svatopisec používá přirovnání, aby ukázal, že Hospodin mluví k lidu po době, kdy mlčel).

Běda tomu, kdo by řekl otci: Cos to zplodil? Nebo ženě: Cos to porodila? (Iz 45,10; biblický autor mluví o Boží ochraně pro toho, koho si vybral pro svého pomazaného, aby o něm svědčil a říká, že ho bude provázet na všech cestách).

Sijón říkával: „Hospodin mě opustil, Panovník na mě zapomnul“. Cožpak může zapomenout žena na své pachoľátko, neslítovat se nad synem vlastního života. I kdyby některé zapomněly, já na tebe nezapomenu... (Iz 49, 15; svatopisec mluví o lásce Hospodina, která předstihne i lásku mateřskou).

Kromě toho přemýšlel profesor Mayer I. Gruber o dalších „ženských“ představách, které by se daly v textu Bible zachytit. Dochází však k závěru, že je Bůh zřídka přirovnáván k matce, že matkou není přímo nazýván ani osločován, a to ani ve *Starém* ani v *Novém zákoně*. Uvádí, že takto fungoval gnosticismus, který prosazoval ženy a měl hermafroditní božstva, ale nikoliv křesťanství.

V církvi se ke schvalování nějaké věroučné otázky přistupuje ze tří bodů. Prvním předpokladem je prozkoumat *Písmo*, tedy Bibli, druhé hledisko je konfrontovat spisy a učení církevních otců, tzv. křesťanskou tradici, která prakticky ukazuje, jak se ten který prvek objevoval v praktickém životě církve v dějinách a poslední třetí instancí je potom vyjádření církevního magistéria, tj. Učitelského úřadu církve, tedy papeže nebo papeže a biskupů. Autorita učení církve stojí tedy na těchto třech pilířích, *Písmu*, svědectví svatých mužů a žen v dějinách a magistériu. Role učitelského úřadu církve, tj. magistéria, je většinou spíše vymezovací, poukáže na to, co je v *Písmu* nebo v písemné tradici, objasní to a vyloží.

Jedním z církevních pramenů je dílo Hilaria z Poitiers, který upozorňuje na fakt, že Bůh člověka přesahuje, a proto se na něj nedají použít lidská vymezení a omezení. Máme-li tedy problémy

s terminologií v *Písmu*, je to podle něj proto, že nás celý problém přesahuje. Úsilí změnit obrazný jazyk Bible a její metafory může být určitým prostředkem, jak dnešnímu čtenáři přiblížit styl tehdejší tvorby, je ale třeba mít také na paměti, že vysvětlováním metafor a používané symboliky můžeme zároveň způsobit posuny v chápání pojmů, což je právě u Bible věc na pováženou. Komentáře k Bibli jsou jistě potřebné, nevyjádří však celý obsah, a především poetický náboj obrazného jazyka. Bible používá obrazný jazyk ne proto, aby měla vysokou stylistickou úroveň, ale proto, že bibličtí autoři nevěděli, jak Boha lidsky popsat.

Jedna tendence se však přece podle Rolanda M. Freye (1987) v textu Bible objevuje: pokud je Bůh líčen jako matka, jde o přirovnání, zatímco je-li líčen jako otec, je to metafora. Toto je věc, na kterou feministické argumenty narážejí, chtějí po přirovnání to, co je úkolem metafory.

Sophia a *Hokmāh*, řecké a hebrejské slovo pro moudrost jsou v Bibli v ženském rodě. Z žádného z nich se nedá vyvodit, že kvůli tomu, že se jedná o feminina, že by nutně odkazovala na ženskou bytost. Jde prokazatelně o abstrakta, která žádné biologické pohlaví nezachycují a ani zachytit nemohou. To, že se u nich určuje rod (ta moudrost, ten žal, to štěstí) je otázka jejich gramatické koncovky. Feministky však vybraly slovo *Sophia* a *Hokmāh* z mnoha abstraktních božských atributů a udělaly z toho ženské božstvo. Božská Sophia se tak po vzoru gnosticizmu vyděluje jako nová bohyně (Př 8).

Písmo znovu a znovu užívá metafory *Bůh Otec*, výjimečně používá přirovnání o tom, že se tento Bůh o člověka stará jako lidská matka. Přirovnání se od metafory zásadně liší. Přirovnáním konstatuji totiž určitou podobnost, zatímco metaforou se přenáší pojmenování na představu. Přirovnání tedy obrazně upozorňuje na podobnost, ale metafora říká, že je nějaká věc něčím jiným. Metafora je figurou, která unáší slovo daleko od původního významu. *Já jsem dobrý pastýř* (J 10, 11) – stejně tak se říká: *Hospodin je můj*

pastýř (ž 22, 23) – je metafora, pastýř dostává v kontextu nový rozměr. Stejně tak je *Ježíš veliký pastýř ovcí* (žd 13, 20).

Kristus je také metaforicky nazýván *Beránek Boží*, tj. Beránek obětovaný za hřích, tak jak to bylo zvykem podle zákona Pentateuchu. Tímto metaforickým pojmenováním, které nám připomíná bezbranné zvíře vedené na popravu, se však myslí Kristus.

Přirovnání funguje odlišně. Uvedu příklad z knihy proroka Izajáše:

Hospodin jak bohatýr vyrazit už se chystá, svou horlivost jak bojovník rozněcuje, pozvedá bojový pokřik, proti nepřítelům svým si bohatýrsky vede (Iz 42, 13).

Biblický autor si dává pozor, aby Boha neztotožnil s Bohem války, byť tím nejvyšším. Místo toho říká: *vyrazit se chystá a horlivost rozněcuje jako...* Trochu dále se užívá přirovnání: [...] *jako když někoho utěšuje matka, tak vás budu těšit* (Iz 66, 13).

Stejně tak je péče Boha přirovnána k orlovi, resp. k orlici (Deut. 32, 11). Biblista lyricky popisuje Boží péči vůči Izraeli a přirovnává ji k péči orla o jeho mláďata:

Jako bdí orel nad svým hnízdem a nad svými mláďaty se vznáší, svá křídla rozprostírá, své mládě bere a na své peruti je nosí, tak Hospodin sám ho vedl, žádný cizí bůh s ním nebyl.

Nebo jinde ve stejné knize (Iz 31, 5):

Jako ptáci, kteří obletují hnízda, tak bude Hospodin zástupů štítem Jeruzalému, zaštití a vysvobodí, ušetří a vyproští.

Taková přirovnání Virginia Mollenkot (1983, s. 83 n.) však neuvádí, když konstatuje, že Bůh je naše orlí matka, a je tedy femininum. Poslední a nejsilnější přirovnání v podobě feminina přirovnává Boha ke kvočně, která se stará o svá kuřátka. Je v části Ježíšova pláče nad Jeruzalémem (Mt 23, 37 a Lk 13, 34):

Jeruzaléme, Jeruzaléme, který zabíjíš proroky a kamenuješ ty, kdo byli k tobě poslání; kolikrát jsem chtěl shromáždit tvoje děti, tak jako kvočna shromažďuje kuřátka pod svá křídla, a nechtěli jste.

Zatímco přirovnání srovnává a přirovnává, metafora přenáší představu na věc. V Bibli je celá řada metafor: *Já jsem chléb živý; jsem světlo světa; jsem dveře; jsem vinný kmen a vy jste ratolesti...* Jde vlastně o predikace. Stejně tak je metaforou spojení *Bůh Otec*. Nejde o ekvivalentní výraz lidského otce, ale o všemohoucího, moudrého, spravedlivého a milujícího Hospodina. Ve světle tohoto chápání nám metafora *Bůh Otec* a *Boží Syn* připadají průzračné, jde o pojmenování a zachycení vyšší roviny, jde o symboly a představy. Nepochopení těchto metafor může snadno změnit význam. A tak těchto několik málo dokladů pro vyjádření Boha prostředkem feminina je ve všech případech do jednoho vlastně přirovnáním a nikdy se nejedná o metaforu. Bůh nebo Kristus jedná tak láskyplně jako matka, kvočna nebo orlí matka. Naproti tomu se metafora *Bůh Otec* objevuje podle biblických dokladů dvěstěpadesátkrát (dohromady v *Novém* i *Starém zákoně*).

Celý problém feministických požadavků dosadit za *Boha* slovo *matka* je tedy v podstatě nepřijatelný, protože by znamenal nejenom neoprávněný požadavek vyměnit přirovnání za metaforu a zasahovat tak do textu, ale i narušení věrouky. Bible se považuje za svatou a inspirovanou právě proto, že se ve svědectví, které podává o Bohu, nemýlí, v tom, že Boha líčí pravdivě. V Bibli můžeme najít vyčerpávající svědectví, jak Bůh mluvil v dějinách k člověku, jak se mu dával poznat. Tato starozákonní a novozákonní zkušenost, kterou autoři měli, je vyjádřena jazykem, který je starý několik tisíc let, podle toho, jak tehdejší lidé psali. Změny, které do tohoto jazyka chtějí zavádět některé feministky, nedodávají však tomuto jazyku pouze nová označení pro Boha, nýbrž zavádějí do věrouky i takové myšlenky, které nejsou vlastní křesťanské tradici.

Snaha o rodovou symetrizaci nebo vyhnutí se rodově specifickým výrazům může být věcí osobního vkusu, pokud jde například o běžný novinový článek, vedle kterého je umístěna fotografie lékařky s podtitulkem *Onkolog z Masarykova Institutu*, ale v biblickém jazyce je to věc neopodstatněná a nevhodná. Vždyť zisk plynoucí z takové záměny by byl nulový, jedna „jednostrannost“

by se nahradila druhou „jednostranností“. Metafora *matka* by byla v textu stejně nedostatečná jako je nyní metafora *otec*. Domnívám se, že opomíjení ženskosti v jazyce Bible či liturgie nemá ani v nejmenším souvislost s nižším společenským postavením žen, ale že zde jde o naprosto zásadní snahu uchovat biblický text v původní a neporušené podobě pro další generace.

Literatura

- Čmejrková S. a kol., 1996: *Čeština, jak ji znáte a neznáte*, Academia, Praha.
- Daneš Fr., 1997: *Ještě jednou feministická literatura*, „Naše řeč“ 80, č. 5, s. 256–259.
- Eisner P., 1945: *Bohyně česká: Traktát o češtině*, Aventinum, Praha.
- Eisner P., 1997: *Chrám i tvrz*. Pluto, Pražské nakladatelství Jiřího Poláčka ve spolupráci s nakladatelstvím B. Just, Praha.
- Feminismus devadesátých let českýma očima*, 1997, [in:] *Sborník Nové čtení světa I*, vydala Marie Chřibková, Praha.
- Frye R. M., 1987: *Language for God and Feminist Language. Problems and Principles*, The Handsel Press Ltd., Edinburgh.
- Hoffmannová J., 1995: *Feministická lingvistika?*, „Naše řeč“ 78, č. 2, s. 80–91.
- Mollenkott V., 1983: *The Divine Feminine: The Biblical Imagery of God as Female*, New York.
- Opočenská J., 1995: *Z povzdálí se dívaly také ženy. Výzva feministické teologie*, Kalich, Praha.
- Ruether R., 1983: *Sexism and God-Talk, Toward a Feminist Theology*, Boston.
- Schmidt G. R., 1978: *Lutheran Liturgical Prayer and God as Mother*, „Worship“ 52.
- Valdrová J., 1997: *K české genderové lingvistice*, „Naše řeč“ 80, č. 2, s. 87–91.
- Valdrová J., 1999: *Ženský obsah v mužské formě – některá úskalí generického maskulína*, [in:] *Jinakost, cizost v jazyce a v literatuře*, UJEP v Ústí nad Labem.
- Valdrová J., 2001: *Novinové titulky z hlediska genderu*, „Naše řeč“ 84, č. 2, s. 57–61.
- Zenger E., 1996: *Na úpatí Sinaje. Obrazy o Bohu v prvním zákoně*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří.

RECENZJE, OMÓWIENIA, NOTY

Vavřinec Benedikt Nudožerský, *Grammatica Bohemica, ad leges naturalis methodi conformatae, et notis numerisque illustratae ac distinctae, libri duo*, editorka Nancy Smithová, nakladatelství Talia, Ostrava 1999.

Velmi opožděně se na tomto místě vracíme k edici *Grammaticae Bohemicae, ad leges naturalis methodi conformatae, et notis numerisque illustratae ac distinctae, libri duo* Vavřince Benedikta Nudožerského, která vyšla na konci roku 1999 v ostravském nakladatelství Talia. Jde o latinskou gramatiku češtiny, která byla vytištěna v roce 1603 v Praze. Ačkoli je tradice starších českých gramatik bohatá, zatím byla edičně značně zanedbávána – dosud byly vydány (zejména v zahraničí) tři gramatiky: fototypicky *Grammatika česká* Beneše Optáta, Petra Gzella a Václava Philomatesa (1974 ve Frankfurtu nad Mohanem), *Grammatika česká* Jana Blahoslava, a to hned dvakrát (v roce 1857 ve Vídni a v roce 1991 v Brně), Rosova *Čechořečnost*, jednou fototypicky (1983 v Mnichově), jednou jako překlad od angličtiny (1991 v Praze). Vzhledem k slavné minulosti starší české gramatické produkce a velkému počtu titulů je to stav tristní. V případě Nudožerského gramatiky české badatele znova zastoupilo zahraničí, jmenovitě americká bohemistka Nancy Smithová.

Nudožerského mluvnice je svědectvím hluboké a slavné tradice bádání o českém jazyce, jejíž hlavní rozvoj nastal ve století šestnáctém, nicméně svými kořeny sahá do 14. století, do období vzniku pražské univerzity. Roku 1533 vychází v Náměšti nad Oslovou první česká gramatika (první gramatiky moderních evropských jazyků – italštiny a španělštiny – vznikají krátce předtím na přelomu 15. a 16. století), jejíž autoři (Petr Gzell a další – viz výše) zvolili z našeho hlediska poněkud zvláštní přístup – jednak v gramatice navrhuji pravopisnou reformu tištěné češtiny, jednak podávají jakýsi návod, jak překládat biblický text do češtiny. Na náměšťskou mluvnici navazuje rukopisná gramatika Jana Blahoslava (1571), která se dělí na dvě části: první je Blahoslavův komentář náměšťské mluvnice, druhá obsahuje pojednání o stylistických figurách, frazeologii, překladu, nářečním rozrůznění apod. První gramatikou uvádějící přehledy skloňování a časování je *Grammatica Bohemica* Matouše Benešovského (1577). Tato často podceňovaná jazyková příručka přináší řadu nových zjištění, a tak znamená posun v teoretické reflexi češtiny (např. o vidu, o sedmi pádech češtiny apod.). Všechny uvedené gramatiky však nesplňují zcela naše představy o „plnohodnotné

mluvnici“, byly proto také často neprávem starší českou lingvistikou odmítány – prvním dvěma skoro úplně chyběly přehledy skloňování a časování, poslední zase kromě těchto přehledů neobsahovala téměř žádné teoretické pasáže. Proto je také Benediktova gramatika, vycházející dvacet šest let po Benešovském, považována za první kompletní gramatiku češtiny. Zároveň představuje poslední gramatiku tzv. zlatého období českého jazyka, pozdější gramatiky počínaje Drachovského *Grammatica boëmica in V libros divisa* (1660) již náležejí epoše barokní.

Nudožerského gramatika není jen první soustavnější gramatika češtiny, ale je také první gramatikou češtiny napsanou Slovákem (narodil se roku 1555 ve slovenské vesnici Nedožery – jako Nudožerský se označoval on sám). Ačkoliv rodem Slovák, strávil většinu aktivního života v Čechách a na Moravě (umřel 1615 v Praze). Patří tedy k těm mnoha Slovákům, kteří spojují kulturní prostředí české a slovenské. Nudožerský položil tradici slovenských gramatik o češtině, která se mohutně rozvinula mezi slovenskými protestanty v 2. polovině 17. a v 18. století – vzpomeňme zejména vynikající *Grammatika Slavico-Bohemica* (1746) Pavla Doležala. Na rozdíl od těchto gramatiků Nudožerský, zcela vkoreněný do českého prostředí, koncipoval svou gramatiku především s ohledem na české publikum, i když v titulu ji dedikuje vedle české a moravské mládeže také mládeži slovenské.

Nudožerského gramatika se skládá ze dvou částí: první, značně obsáhlé *Ety-mologie*, tohoto výrazu se dříve používalo pro označení tvarosloví, a druhé, rozsahem chudší *Syntaxe*, která se v podstatě redukuje v rámci tradice na některé otázky spjaté s vazbou (rekcí) sloves, podstatných a přídavných jmen, shodou (kongruencí), funkcí některých spojek a obsahuje také krátkou charakteristiku zásad kladení interpunkčních znamének. Toto členění zčásti odpovídá vzoru antické Donátovy gramatiky, základní gramatiky latiny v období středověku, ačkoli scházejí samostatné části ortografie a prozodie. Nudožerský to však ospravedlňuje tím, že se těmto oblastem věnuje v dílčích otázkách na různých místech gramatiky.

Ačkoli je Nudožerského gramatika zřetelně ovlivněna latinskou gramatickou teorií (zejména Philippa Melanchtona a Petra Rama), daří se jejímu autorovi v řadě případů od jejího svazujícího vlivu odpoutat, a zachytit tak strukturní jevy vlastní češtině. Tak např. člení jmennou deklinaci do sedmi pádů (v náměšťské mluvnici se ještě rozlišovalo podle latiny pádů šest – sedmipádový systém češtiny se prvně objevuje u Benešovského); poprvé Nudožerský reflektuje princip životnosti v deklinaci maskulin (pod vlivem Ramovy gramatiky však rozděluje deklinaci jmen na stejno- a nestejnoslabičnou); odděluje deklinaci substantiv a adjektiv, kterou liší na tvrdou a měkkou; přibližuje se velmi blízko klasifikaci vidu českého slovesa. Nudožerského gramatika se také jako první podrobněji zabývá některými aspekty větné stavby a slovo tvorby (např. odvozováním deminutiv a adjektiv). Gramatika rovněž obsahuje příležitostné poznámky o rozdílech mezi češtinou v Čechách a na Moravě a mezi češtinou a slovenštinou. Tak se například dovídá-

me, že v Čechách se říká *tato zvířata*, na Moravě *tato i tyto zvířata*, na Slovensku jen *tyto zvířata*; pozorování regionálních a nářečních diferencí jsou spíše příležitostná, obecně je vliv slovenštiny na Nudožerského kodifikaci češtiny nepatrný.

Celkově je charakter Nudožerského gramatiky, přes některé dílčí poznámky o mluveném jazyce, konzervativní, neboť je stylově zúžený. Za zdroj jazykové správnosti uvádí v duchu antické tradice úzus, čímž rozumí „řeč těch, kteří správně hovoří a píší“. Konzervativnost Benediktovy gramatiky vyplývá z toho, že kodifikaci abstrahovala z jazyka náročné literární tvorby druhé poloviny 16. století – vždyť na její vznik měl jistý vliv Daniel Adam z Veleslavína, jeden z čelních představitelů vysoké kultury jazyka humanistické epochy. Vzorem jazykové správnosti tohoto období byl jazyk *Bible kralické*, v tomto období již mírně archaický. Jazykový vliv *Bible kralické* na Nudožerského také lze sledovat přímo v textu gramatiky, kde je za dokladový materiál využito především jejích citací.

Pokud jde o ediční stránku vydané publikace, snažila se její editorka vydat text především tak, aby uspokojil kritéria vědecká, tj. aby byla co nejvíce uchována autentická hodnota gramatiky. Proto latinské výkladové pasáže transkribuje podle edičních zásad vydávání latinských děl J. A. Komenského, zatímco česká paradigmata a český dokladový materiál jsou transliterovány. Český transliterovaný text však není vydáván naprosto bez úprav. V poznámkovém aparátě je uvedena originální verze, kterou editorka upravila buď proto, že ji hodnotila jako typografickou chybu, anebo v případě biblických citací proto, aby ji uvedla do souladu se zněním jednodílného vydání *Kralické bible* (1596). Bez poznámek jsou podle novočeského úzu upravovány interpunkce a psaní velkých písmen. V kladení interpunkce se však editorka dopustila řady nedůsledností, protože uchovala některé případy originálního znění, které jsou v rozporu s novočeskými zásadami, např. psaní čárky před spojkou *a* (11a, Dan 4: 30; 40a, Isa 37: 35) a před spojkou *i* (42b) v poměru slučovacím nebo absence čárky před relativním zájmenem (24a, Exod. 28: 4). Edice je také doplněna rejstříkem a anglickým poznámkovým aparátem.

V úvodní anglické studii, jejíž autorkou je rovněž Nancy Smithová, se zaměřuje pozornost na pravopisnou, hláskovou a morfologickou stránku Benediktova mluvnického výkladu. Přístup Nancy Smithové je přitom staticko-dynamický: vybírá jevy, u nichž došlo během historického vývoje k pohybu a zjišťuje, zdali a do jaké míry se kryje jazykový stav mluvnice s našimi představami o stavu jazyka přelomu 16. a 17. století. Za jistou slabinu úvodu, která je příznačná zejména pro výklady morfologické, považují přehnanou důkladnost ve výkladu vývoje analyzovaných jevů. Jak napovídá volba angličtiny za jazyk předmluvy, je tato tendence k co největší explicitnosti patrně motivována určením edice zahraničním čtenáři, který nemusí být zevrubně seznámen s vývojem českého jazyka – přesto však méně by znamenalo více. Ušetřený prostor by potom bylo možno věnovat i jiným aspektům vydávané gramatiky, jimž se autorka v předmluvě

věnuje jen okrajově a nesoustavně, pokud vůbec: např. místu editované gramatiky v rámci celkového vývoje českých gramatik, otázkám vlivu předchozích českých a latinských gramatik na Nudožerského jazykové názory, vliv Nudožerského na pozdější gramatickou produkci o češtině, místo Nudožerského mezi slovenskými autory gramatik o češtině, funkce, resp. určení, gramatiky apod. Přitom by bylo možno využít již existující, poměrně bohaté literatury o této problematice, např. knižních publikací Radoslava Večerky, syntetických i monografických studií Josefa Vintra nebo příspěvků přednesených na konferenci *Starší české, slovenské a slovanské mluvnice*, které byly vydány v roce 1985 péčí Jaroslava Poráka ve sborníku *Práce z dějin slavistiky X*.

Vydání *Grammaticae Bohemicae... libri duo* představuje významný nakladatelský počín, který je dalším pokračováním úsilí o poznání významné tradice gramatik o češtině. Škoda jen, že její exkluzivní, vědecký charakter snižují nepřesnosti, jako např. ve výše zmíněném kladení interpunkce. Editorský počín Nancy Smithové lze také chápat jako podnět k probuzení většího zájmu o tuto oblast české minulosti, k čemuž se sama editorka v předmluvě hlásí, a také jako výzvu k dalšímu vydávání starších českých gramatik, ve kterém zatím až na ojedinělé výjimky (např. připravované vydání Šteyerova *žáčka* nebo chystaný český překlad Rosovy *Čechořečnosti*) česká bohemistika žalostně selhává.

Pavel Kosek

Libor Pavera, *Od středověku k romantismu. Úvahy o starší literatuře*, Editio Universitatis Silesianae Opaviensis, „Litteraria“, tomus I, Opava 2000, 225 s.

Libor Pavera v práci *Od středověku k romantismu. Úvahy o starší literatuře* przedstawia własne badania literatury staroczeskiej. W części wstępnej zatytułowanej *Możliwości i ograniczenia interpretacji*, która rozpoczyna rozdział pierwszy, Autor wskazuje na istnienie dwóch typów odczytu dzieła literackiego: czytelniczego (spontanicznego i subiektywnego) oraz naukowego (hermeneutycznego, genetycznego). Uważa on, że istnieje jeszcze trzeci, pełniejszy i dokładniejszy odczyt – manuskryptologów, którzy pojmują literaturę jako proces (pisanie), dlatego badają nie tylko teksty finalne, ale także inne ich wersje powstałe w tzw. okresie przedtekstowym. Takie podejście wydaje się słuszne, ponieważ dzisiejszy odbiór tekstów staroczeskich jest złożony choćby ze względu na pojawienie się innego kontekstu dzieła (por. humor w literaturze, który w poszczególnych epokach bywał inaczej wyrażany).

Na uwagę zasługuje również przyjęcie przez Autora metody badawczej. Stanowczo odcina się od hermeneutyki, której zadaniem – według niego – jest opisanie tego, „co autor chciał powiedzieć”. Natomiast Pavera pragnie się zająć tym, co pisarz rzeczywiście powiedział, dlatego analizowane teksty rozpatruje pod kątem chronologicznym i tematycznym. Godnym zainteresowania jest fakt, że „milczenie” tekstu uważa czeski badacz także za pewnego rodzaju wypowiedź.

Swoją analizę literatury staroczeskiej rozpoczął Autor od *Kroniki* Kosmasa, a szczególnie od opisu motywu dwóch złotych oliwek, które autor kroniki średniowiecznej przejął z prorocstwa Libuszy i zinterpretował jako wyobrażenie postaci św. Wojciecha i św. Wacława. Dotychczas symbolu tego używano na oznaczenie świętych Braci Sołuńskich (por. interpretację Oldřicha Králíka). Według Pavery w ten sposób Kosmas chciał stworzyć mit św. Wojciecha, który był jego ulubionym świętym, a także chciał uczynić z niego stały element czeskiej tradycji narodowej (wspomniane postaci św. św. Wojciecha i Wacława pojawiają się także w *Homiliarzu Opatowickim*).

W kolejnym rozdziale, zatytułowanym *Śmiech w czeskiej literaturze średniowiecznej*, Autor zastanawia się, czy i w jakim wymiarze można mówić o zarodkach tzw. kultury śmiechu w literaturze czeskiej. Punktem wyjściem dla analizy jest dramat pasyjny *Mastičkář*, będący przykładem utworu z nurtu „świat na opak”. Rozważania Pavery są inspirowane pracami badaczy rosyjskich (Bachtina, Lichaczowa, Panczenka, Gurewicz), toteż szuka on źródeł kultury śmiechu w sztuce ludowej. Dochodzi do wniosku, że takie ujęcie nie jest słuszne, ponieważ świat „na dole” nigdy nie mógłby powstać bez świata „na górze”, jest reakcją na kulturę oficjalną, wyrażaną właśnie na opak. Jako przykład takiego ujęcia Pavera przywołuje zdanie wybitnego krytyka F. X. Šaldy, który pisząc o Szwejkku zauważył, że „z jednej strony jest to literatura śmieszna, ale z drugiej »do śmierci smutna« i poważna”.

Kolejnym tekstem, któremu Autor poświęca uwagę, jest rękopis Mikołaja z Koźla (przechowywany w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego), w którym znajdują się także utwory czeskie. Poza problemami transliteracji i transkrypcji sześciu staroczeskich kompozycji i czterech modlitw, Autor bada problem przenikania się świata świeckiego i duchowego w literaturze średniowiecznej. W tej części swojej monografii inspirowane jest pracami Juliusza Feifalika, Zdenka Nejedlego, a także Milana Kopeckiego, Jaroslava Kolara i Emila Pražáka. Dochodzi do wniosku, że Mikołaj z Koźla w swoim rękopisie umieścił nie tylko teksty starsze, ale także te z czasów mu współczesnych: husyckie, jak i reakcyjne, katolickie.

W rozdziale zatytułowanym *Kultura literacka na Śląsku*, Pavera pisze o regionie, który przez dłuższy czas nie mógł doczekać się opracowania twórczości literackiej, której autorami byli pisarze-Ślązacy. Dokonując selekcji materiału, stwierdza, że jedynie krótkie artykuły Jana Vilikovskiego o literaturze średniowiecznej, Josefa Vašicy o barokowej i Antonína Grunda o odrodzeniowej powinny być dokładniej przestudiowane i ujęte w szerszą syntezę. Pozostałe należy zre-

widować. Akcentuje też znaczenie współczesnego wydania barokowych kancjonałów Jana Josefa Božana (*Slaviček rájský*, 1997), przygotowanych do druku przez J. Malurę i P. Koska, którzy przetranskrybowali zjawiska językowe doby baroku, zaznaczając dokładnie wszelkie odchylenia od oryginału.

Recepcja antyku i jej odmienne funkcje w renesansie i baroku to rozdział, w którym Autor poddaje krytyce tezę, że barok był całkowitym zaprzeczeniem odrodzenia. Udawadnia, że motywy antyczne wyjątkowo często pojawiały się w baroku, a wiele odwołań do antyku w twórczości autorów XVII i XVIII wieku można uważać za miernik „barokowości”. Wystarczy przyjrzeć się takim choćby tekstom: *Theribulnia – Rada zwierząt* (*Theribulnia – Rada zvířat*, 1983) Dubraviusa z 1520 roku i *Dyskurs Lypirona* (*Discursus Lypirona*) Rosy z roku 1651.

Ciekawy wydaje się podrozdział *Transpozycja antycznych motywów w twórczości Fridricha Bridela*, w którym Pavera wskazuje na ogromne dzieło mało znanego twórcy czeskiego, poety i kaznodziei Bohumira Bilovskiego, który uprawiał wiele gatunków literackich, np. mistyczne kompozycje poetyckie, katechizm wierszowany, legendy wierszowane i prozatorskie, modlitwy, przekłady itd. Drugą postacią, skupiającą uwagę Autora jest Daniel Nitsch, którego homiletykę traktuje jako jedno z bardziej znaczących dzieł kaznodziejskich na Śląsku na przełomie XVII i XVIII wieku.

Kolejny rozdział pracy to próba zapoznania się z renesansową i barokową retoryką: na ile one się różniły, a na ile zbliżały do siebie. Autor bardzo dokładnie analizuje pod tym kątem renesansowe i barokowe teksty kazań. Punktem wyjścia jest opis retoryki w ujęciu Jana Blahoslava (na podstawie dzieła *Vady kazatelů*) i Bohuslava Balbína (*Versimilia humaniorum disciplinarum – Nástin humanitních nauk*). Następnie przechodzi on do bardzo szczegółowej analizy tekstów homiletycznych B. H. J. Bilovskiego i D. Nitscha, skupiając uwagę na fragmencie historii biblijnej – weselu w Kanie Galilejskiej.

Następny rozdział o wdzięcznym tytule *Trzy drobnostki literackie* ujmuje problem „manieryzmu literackiego” w twórczości Tobiáša Mouřenina z Litomyśla. Zawiera on także uwagi o epistolografii barokowej jezickich misjonarzy oraz wybór czeskiej prozy barokowej Miloša Sládka.

W rozdziale *Koncepcje periodyzacji czeskiej literatury czasów baroku* zostały przedstawione modele periodyzacji *epoki „temna”* m.in. w ujęciu Z. Vančury, V. Bitnara, Z. Kalisty. Autor omawianej pracy ponownie proponuje rewizję badań nad barokiem i jego opisu nie tylko jako kultury i literatury narodowej, czeskiej, ale także w odniesieniu do literatur słowiańskich i – szerzej – europejskich. Następnie, analizując tekst *Dobra ziemia, to ziemia czeska* (*Země dobrá, to jest země česká*, 1998), wskazuje na elementy barokowe i już odrodzeniowe dzieła (przy czym *odrodzenie narodowe – národní obrození* – to epoka w literaturze czeskiej XIX wieku, dlatego też tytuł tego rozdziału to postawione pytanie: *Czeskie (przed)odrodzenie?*).

W ostatnim rozdziale swojej pracy Libor Pavera odwołuje się do romantyzmu. Analizuje twórczość wybitnego poety czeskiego tego okresu, Karla Hynka Máchy, wyodrębniając w niej elementy epok minionych, w szczególności zaś baroku. Dochodzi do wniosku, że barok jest obecny we wszystkich późniejszych epokach. Swoje stwierdzenie wspiera uwagami F. X. Šaldy zawartymi w pracy *O literárním baroku cizím i domácím* (1987), który również wykazał ciągłą żywotność baroku w literaturze czeskiej doby romantycznej, w czasach neoromantyzmu i surrealizmu.

Zaletą pracy jest także obszerna literatura przedmiotu oraz dodatek z ilustracjami i indeks imienny. Zwłaszcza aneks z ilustracjami daje możliwość wykorzystania omawianej pracy również w dydaktyce uniwersyteckiej.

Praca Libora Pavery przedstawia rzetelną analizę wybranych dzieł czeskich pisarzy czterech epok: renesansu, baroku, odrodzenia narodowego i romantyzmu. Autor jednoznacznie wykazuje ich wysoki walor artystyczny, dzięki czemu poddaje w wątpliwość niektóre dotychczasowe analizy literaturoznawców czeskich. Dokonuje rewizji wielu opinii na temat czeskiej literatury narodowej i regionalnej. To – oprócz rzeczowej analizy utworów literackich – trzeba uznać za największe osiągnięcie omawianej pracy.

Anna Zura

Jaroslav Bartošek, Úvod do studia žurnalistiky. Studijní texty pro distanční studium, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc 2001, s. 158.

Publikacja ma charakter skryptu i jest przeznaczona dla studentów dziennikarstwa studium zaocznego. Jest to drugie wydanie (poprawione i rozszerzone) publikacji o tej samej nazwie, która ukazała się w 1997 r. również nakładem wydawnictwa Uniwersytetu w Ołomuńcu (por. Bartošek 1997). Ze względu na szybki rozwój dziennikarstwa jest to cenne przedsięwzięcie, ponieważ zawiera uaktualnione informacje.

W stosunku do wydania pierwszego obserwujemy następujące zasadnicze zmiany:

- 1) po każdym rozdziale znajduje się bibliografia podstawowej literatury z danego tematu,
- 2) bibliografia została poszerzona o nowsze pozycje z dziedziny dziennikarstwa i publicystyki,
- 3) pozycje nowe są również omawiane w tekście,

- 4) z publikacji zostały wyłączone rozdziały: *Zpravodajství, Publicistika i žurnalistické titulky*, które stanowią odrębną całość wydaną pt. *Zpravodajství a publicistika. Studijní texty pro distanční studium* (Bartošek 2001),
- 5) Autor przyjął również nową zasadę wytłuszczania w tekście odwołań do podstawowej literatury (np. „Hesla novinářů a žurnalistika vykládá **Osvaldová, s. 51**”; „Proto některá masmédia zásadně nepublikují informace bez uvedení jejich zdroje; **Mencher 339–341**”).

Omawiana publikacja składa się z 15 rozdziałów, w których Autor zajmuje się następującymi zagadnieniami:

- 1) wyjaśnia pojęcia *dziennikarstwo (žurnalistika)* i pojęcia pokrewne, np. *komunikacja masowa (masová komunikace)*, *odbiorca (veřejnost)* (s. 5–11);
- 2) podaje krótki rys historyczny dziennikarstwa od początków po stan współczesny (s. 12–25);
- 3) omawia typy dziennikarstwa i masmediów, np.: *dziennikarstwo autorytarne (autoritářská žurnalistika)*, *komercyjne (komerční)*, *liberalne (liberální)* itd. (s. 26–36);
- 4) opisuje parametry techniczne pozycji prasowych, np. *format (rozměr)*, *kolumnę (sloupec)*, *ilustrację (ilustrace)* (s. 37–42);
- 5) omawia rolę mediów elektronicznych (radia i telewizji) oraz multimediów (np. internet, CD-ROM, DVD) we współczesnym świecie (s. 43–49);
- 6) wyjaśniając problemy związane z zawodem dziennikarza, przytacza fragmenty dokumentów traktujących np. o definicji pojęcia *dziennikarz*, wymogach zawodowych wobec dziennikarza itp. (s. 50–60);
- 7) wymienia i charakteryzuje organizacje dziennikarskie: czeski Syndikát novinářů ČR, wiele międzynarodowych, np. International Federation of Journalists, Freedom Forum, International Communications Forum oraz organizacje związane z dziennikarstwem, np. Unie vydavatelů denního tisku, Asociace reklamních agentur itd. (s. 61–68);
- 8) dokonuje zwięzłego opisu gatunków dziennikarskich, np. *informacyjne (zpravodajské)*, *publicystyczne (publicistické)*, *rozrywkowe (zábavní)* oraz wspomina o specyficznych czynnikach, które mają wpływ na język informacji dziennikarskich (s. 69–77), np.:
 - a) tzw. presja zawodu (*tlak profese*) (brak tzw. komfortu psychicznego w tym zawodzie wynika m.in. z niezwykle ograniczonego czasu przeznaczonego na przygotowanie informacji),
 - b) sytuacja językowa (współczesne rozchwiewanie normy czeskiego języka literackiego oraz zjawisko internacjonalizacji powoduje, że „Často je slyšet názor, ať si každý píše či mluví, jak chce; podle toho, jak píše či mluví, bude ovšem profesně i společensky zařazen i autor i jeho noviny, časopis či stanice” (s. 75);

- 9) wśród źródeł informacji dziennikarskich wymienia m.in.: *źródła własne (vlastní), pośrednie (zprostředkované)*, np. *opinia publiczna (veřejné mínění), agencje informacyjne (zpravodajské agentury)* itp. (s. 78–83);
- 10) omawia funkcje i rodzaje reklamy ukazującej się w masmediach (s. 84–89);
- 11) zajmuje się dziennikarstwem rozrywkowym i wymienia trzy typy zabawy, jaką oferują masmedia: *zabawa na wysokim poziomie (ušlechtilá), nieszkodliwa (neškodná)* i *prymitywna (pokleslá)* (s. 90–99);
- 12) charakteryzuje grupy odbiorców tekstów (programów) dziennikarskich: *grupa elitarna (elitní), masowa (masová), wyspecjalizowana (specializovaná)* i *interaktywna (interaktivní)*; przytacza także statystykę poczytności czeskich dzienników (pierwsze miejsce zajmuje „Mladá fronta Dnes”) oraz zestawienie prestiżowych dzienników światowych za lata 1993 i 1996 (s. 100–108);
- 13) porusza zagadnienie podstaw prawnych i etycznych zawodu dziennikarza a jako egzemplifikację rozważań przytacza obszernie fragmenty prawa prasowego Republiki Czeskiej, *Etycznego Kodeksu Dziennikarza (Etický kodex novinářů)* opracowanego przez Syndikat novinářů České republiky oraz *Zasad emisji programů BBC* (s. 109–141);
- 14) omawia dwa aspekty dziennikarstwa jako na gałęzi przemysłu (s. 142–149):
 - a) masmedia jako źródło dochodów samo dla siebie (stacje komercyjne zwiększość dochodów posiadają z emisji reklam i ogłoszeń, także swoich sponsorów),
 - b) masmedia jako źródło dochodów dla różnych agencji, które dla ich potrzeb prowadzą szereg badań socjologicznych, marketingowych itp.;
- 15) wyjaśnia specyfikę humoru dziennikarskiego (s. 149–154), który zawsze służy ku rozbawieniu, ale także daje poczucie spokoju („Poznáte, že všechny průšvihy, které vás potkají, už se staly, a že některé jsou daleko horší než ty vaše”).

Zaletą omawianej publikacji jest to, że Autor odwołuje się nie tylko do literatury czeskiej, ale także dostępnej literatury obcojęzycznej, głównie niemieckiej i angielskiej, przytaczając dla prównania np. definicje dziennikarstwa (por. rozdział *žurnalistika a příbuzné pojmy*; s. 5) lub fragmenty dokumentu Niemieckiego Związku Dziennikarzy (por. rozdział *Novinári a související profese*, s. 57–60). Szkoda jednak, że bibliografia, znajdująca się po każdym rozdziale zawiera tylko podstawowe pozycje, nie obejmuje natomiast tych – zdaniem Autora – mniej ważnych, do których odwołuje się w tekście.

Ze względu na przystępny język i zwięzłą formę skrypt może służyć nie tylko studentom zaocznego kierunku dziennikarskiego, do których jest adresowany, ale także osobom zainteresowanym tą dziedziną, pragnącym w szybki sposób zapoznać się z podstawowymi pojęciami i zagadnieniami dziennikarstwa.

Grażyna Balowska

Literatura

- Bartošek J., 1997, *žurnalistika. Úvod do studia*, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc.
- Bartošek J., 2001, *Zpravodajství a publicistika. Studijní texty pro distanční studium*, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc.

Jubileusz 70 rocznicy urodzin Profesora Jerzego Svobody

Jiří Svoboda jest długoletnim profesorem Uniwersytetu Ostrawskiego, wybitnym historykiem literatury, krytykiem literackim i publicystą. Urodził się 19 stycznia 1931 r. w Místku. Maturę uzyskał w Akademii Handlowej we Frýdku, następnie podjął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Palackiego w Olomoucu na kierunku bohemistyka i filozofia. Wcześniej, jak podaje Vladimír Justl, „próbował bibliotekoznawstwa w Pradze”, skąd bardzo szybko odszedł. Po studiach rozpoczął pracę w charakterze nauczyciela szkoły średniej, gdzie pracował do roku 1960. W tym też roku został wykładowcą w Katedrze Literatury Czeskiej Instytutu Pedagogicznego w Ostrawie, który został przekształcony w 1964 r. w Wydział Pedagogiczny (Pedagogická fakulta v Ostravě). Natomiast już w roku 1968 obronił pracę doktorską, w wyniku czego uzyskał tytuł doktora nauk humanistycznych, a w 1980 r. habilitował się na FF MU w Brnie. W roku 1988 został mianowany profesorem literatury czeskiej.

W trakcie studiów Jiří Svoboda poświęcał się przede wszystkim literaturze czeskiej XX wieku. Pracę dyplomową napisał na temat *Satyryk Jiří Haussmann (Satirik Jiří Haussmann)*, którą później opublikował w czasopiśmie naukowym „Acta Filozofické fakulty UP w Olomouci”. Następnie rozpoczął badania nad literaturą okresu międzywojennego, w wyniku czego powstała monografia pt. *Pokolenie i program (Generace a program)*, w której autor poddaje analizie manifesty programowe grupy poetyckiej Devětsil i omawia poezję proletariacką. Sporo czasu w tym okresie prof. Svoboda poświęcił swojej pasji, jaką była poezja Jaroslava Seiferta, o której spod jego ręki wyszło kilka studiów analitycznych.

Wówczas Jubilat skierował swoją uwagę także ku literaturze na Śląsku i w północno-wschodnich Morawach. Początkowo powstawały pojedyncze artykuły, np. poświęcone twórczości L. Třaneckiego czy V. Martínka, które pojawiały się na łamach znaczących czasopism morawskich i śląskich (np. w „Śleskim sborníku”, „Červeným kvěcie”, w czasopismach Wydziału Filozoficznego w Ostrawie oraz Muzeum Śląskiego). W okresie późniejszym zaś Jubilat opisał literaturę regionalną na Śląsku i w rejonie ostrawskim w dziele noszącym tytuł *Twórczość i region. Siedem wyjątków o literaturze w rejonie ostrawskim (Tvorba a region. Sedm kapitol o literatuře na Ostravsku)*. W nim analizuje twórczość P. Bezruča, V. Martínka, L. Třaneckiego, K. Dvořáka, L. Hořkiej i J. Strnadla. W roku 1982,

powstała praca monograficzna, poprzedzona wieloma artykułami, pt. *Vojtěch Martínek, życie i dzieło (Vojtěch Martínek, život a dílo)*. W książce tej śledzi twórczość pisarza w kontekście literatury czeskiej XX wieku.

Zainteresowania Jiřego Svobody czeskim Noblistą, jak również życiem literackim w dwudziestowiecznych Czechach, zaowocowały wydaniem studiów *Śladami twórczości (Vě stopách tvorby)*, obejmujących rozważania na temat twórczości m.in. J. Seiferta, V. Zavady, J. Strnadla, L. Hořkiej i innych, a także pisarzy *stricte* morawskich, takich jak J. Mazač czy D. Cvek.

W przeciągu ostatnich kilku lat Jiří Svoboda zajął się przebadaniem warsztatu twórczego czeskich pisarzy. Problem ten opisał w jednej z ostatnich swoich książek pt. *Horyzont twórczości. Wyjątki z literatury czeskiej (Z obzoru tvorby. Kapitoly z české literatury)*, wydanej z 1999 roku. Znajdziemy w niej rozważania zarówno w szerszym kontekście teoretycznym, jak i u poszczególnych autorów: B. Němcovej, J. Nerudy, P. Bezruča czy J. Seiferta.

Również długoletnie zainteresowania tradycjami kulturalnymi regionu wydały swój kolejny owoc, studium pt. *Tradycje literackie na Śląsku i w północnych Morawach w wieku XIX i XX (Literární tradice ve Slezsku a na severní Moravě v 19. a 20. století)*.

Oprócz prac badawczych historycznoliterackich Jiří Svoboda związany jest także z działalnością edytorską. Przygotował do druku dzieła wielu pisarzy czeskich (zwłaszcza regionu śląskiego i morawskiego), np. K. Dvořáčka, L. Hořkiej, V. Martínka i innych. Ponadto Jubilat ma zasługi na polu artystycznym, w Jego domowym archiwum można znaleźć poezję, prozę wierszowaną, aforyzmy, jak też rysunki okolicznościowe. Wszystkie one zasługują na publikację. Miejmy nadzieję, że niedługo doczekamy się tego.

Działalność profesora Jiřego Svobody nie ogranicza się tylko do pracy naukowej. Jest znany również ze swej pracy pedagogicznej, którą się zajmuje już od roku 1960. Opracował wiele skryptów uniwersyteckich, jak np. *Przegląd nowszej historii literatury słowackiej (Přehled novějších dějin slovenské literatury)*, a także innych publikacji skierowanych do uczniów szkół średnich, np. o J. Čepie, M. Kunderze, M. Šiktancu, L. Klímie, T. G. Masaryku etc.

Należy jeszcze dodać, że dzięki stanowczym wysiłkom naszego Jubilata na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Ostrawskiego powstał Instytut Studiów Regionalnych, którego kierowanie powierzono właśnie Jemu. Ta młoda jednostka organizacyjna może się pochwalić się już pierwszymi sukcesami. W ubiegłym roku zorganizowała konferencję naukową poświęconą regionalizmowi i wydała tom artykułów pokonferencyjnych.

Anna Zura

Čtyřicet pět let pražské Letní školy slovanských studií

Udalosti v Československu v roce 1989 se odrazily i v zájmu cizinců o studium českého jazyka, o poznávání české kultury, historie i současnosti. V posledních letech jsme proto zaznamenali zvýšený zájem o studium českého jazyka v mnoha zemích celého světa. Bez nadsázky tak můžeme konstatovat, že v současnosti se čeština nachází přibližně na třetím místě v pomyslném žebříčku zájmu o studium slovanských jazyků na zahraničních univerzitách – hned za ruštinou a polštinou. Této skutečnosti odpovídá i zájem ze strany zahraničních bohemistů o letní prázdninové kursy českého jazyka, české literatury, kultury a historie, které již tradičně pořádají z pověření Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky některé české univerzity.

Nejdelší tradici mají tyto kursy na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. V době od 27. července 2001 do 24. srpna 2001 se zde konal již XLV. běh Letní školy slovanských studií (dále LŠSS), který pro zahraniční zájemce o studium českého jazyka, literatury, kultury a historie uspořádal Ústav bohemistických studií.

V roce 1948 se obrátil na vedení Filozofické fakulty UK tehdejší ředitel Slovanského ústavu prof. Albert Pražák s výzvou, aby Filozofická fakulta ve spolupráci se Slovanským ústavem uspořádala letní kurs českého jazyka, české literatury a historie – Letní školu slovanských studií. A tak se v Praze uskutečnil první běh této školy. V roce 1949 se konal běh druhý, ale v následujících letech se z politických a ideologických důvodů LŠSS konat nemohla. Pověstná železná opona mezinárodnímu setkávání bohemistů z různých zemí zabránila. Změna nastala až koncem padesátých let. „III. LŠSS se konala ve dnech 27. července až 23. srpna 1959 v Praze na základě rozhodnutí ministerstva školství a kultury, jež pověřilo její přípravou Karlovu univerzitu v Praze a odborným dohledem vědeckou radu (poradní sbor),” čteme v Závěrečné zprávě o III. běhu LŠSS.¹ Členy této rady byly ustanoveny význačné osobnosti tehdejších československých společenských věd – B. Havránek, J. Bělič, F. Buriánek, J. Dolanský, V. Fried, K. Horálek, F. Kavka, A. Mráz, E. Paulíny, J. Polišenský, V. Sedlák, M. Sova, J. Stanislav a M. Tomčík. Rozhodnutím ministerstva školství a kultury ČSSR měla LŠSS tříčlenné ředitelství. Jazykovědec prof. Jaromír Bělič byl jmenován vedoucím ředitelem a dalšími řediteli byli jmenováni anglista doc. Vilém Fried a historik prof. Josef Polišenský. Tajemníky se stali historik Miroslav Hroch a lingvisté-bohemisté Ivan Lutterer a Jaroslav Porák. Administrativní práce zajišťovaly Libuše Blažková a Vlasta Škubalová, která se v následujících dlouhých letech (až do roku

¹ Citováno dle cyklostylované Zprávy o III. LŠSS, uložené v archivu v sekretariátu LŠSS.

1996) stala nepostradatelným a téměř legendárním dobrým duchem sekretariátu LŠSS.

Zpráva dále pokračuje: „Podnět k uspořádání III. LŠSS daly vědecké rady býv. filologické a filozoficko-historické fakulty UK, které upozorňovaly na potřebu, aby byla obnovena LŠSS v Československu. Tuto potřebu ukázalo též loňské jednání na slavistickém kongresu v Moskvě [v r. 1958 – pozn. J.H.], kde po uspořádání LŠSS volali zejména slavisté sovětské, a dále skutečnost, že kursy pro slavisty (polonisty) již třikrát pořádala univerzita varšavská a vysoké školy jugoslávské. Podobné kursy, určené ovšem pouze pro lektory ruštiny, byli loni a letos uspořádány v Moskvě. Pro uspořádání III. LŠSS mluvily také důvody politické; nebylo by vhodné, aby slavisté z kapitalistických zemí, věnující se často „regionálnímu” studiu, navštěvovali letní školu vídeňské univerzity, věnovanou bádání o „střední Evropě”.

III. ročník čerpal ze zkušeností, získaných členy letošního vedení (Fried, Sova, Polišenský) při pořádání dvou poválečných ročníků Letní školy (1948, 1949). Od těchto dvou ročníků se však letošní LŠSS značně lišila. Podobně jako obdobné kursy předválečné byla i I. a II. LŠSS zaměřena obecněji.”²

III. LŠSS i ročníky následující seznamovala účastníky s českým jazykem, českou literaturou, kulturou i historií, pozornost věnovala i otázkám ekonomickým a společenským. Dávala jim též možnost prohloubit znalosti slovenského jazyka a také dalších slovanských jazyků, vždy měla na paměti širší slovanský kontext; proto i nese název Letní škola *slovanských studií*. V rámci III. běhu se fakultativně vyučovala slovenština, ruština a lužická srbština. Obdobná situace byla i v následujících letech. Po jistou dobu integrální součástí pražské LŠSS tvořil i cyklus rusistický. Dnes je na LŠSS vyučována pouze čeština, a to s ohledem na širší slavistický kontext.

Lektory, kteří vedli výuku českého jazyka na III. běhu LŠSS, byli Miloš Sova, Ivan Lutterer, Emil Vejvoda, Miroslav Jindra, Iza Šaunová, Jaroslav Porák, Jan Petr a Karel Mára, slovenštinu zde vyučoval Ján Štibraný z Komenského univerzity v Bratislavě, kurs ruštiny vedla Natálie Orlovová a kurs lužické srbštiny vyučoval Jan Petr.

Od III. běhu se také ustálil základní model programu LŠSS, který sestává z části výukové a kulturně společenské.

Výuka probíhá pět hodin denně pět dnů v týdnu a účastníci jsou rozděleni do skupin podle úrovně znalostí češtiny. V posledních letech přibývá účastníků s menší znalostí českého jazyka. V dnešní době LŠSS otvírá kursy pro začátečníky a mírně pokročilé, které se dále diferencují podle zprostředkujícího jazyka – bývá jím angličtina, ruština, němčina a francouzština (výuka má formu pětihodinového jazykového kursu, který vede zpravidla jeden lektor). Účastníci středně pokročilí mají tříhodinový základní jazykový kurs, rovněž diferencovaný podle

² Tamtéž.

zprostředkujícího jazyka, a dvě hodiny kursu výběrového (konverzace, literární čtení...). Mohou také poslouchat některou z přednášek. Pokročilí studenti navštěvují dvouhodinový základní jazykový kurs a dále si vybírají hodinový seminář (konverzace, speciální jazykové či literárněvědné semináře, kurs českých reálií, kurs pravopisu pro krajany apod.), na který navazuje přednáška. Přednášky jsou rozděleny do tří paralelních cyklů. Cyklus A je věnován otázkám jazykovědným, cyklus B problematice literárněvědné a kulturně historické. Přednášky v těchto cyklech jsou přednášeny v češtině, zatímco přednášky v cyklu C, které jsou věnovány české kultuře a historii, jsou pronášeny v němčině nebo v angličtině, aby je mohli sledovat i ti účastníci LŠSS, jejichž znalost češtiny jim nedovoluje poslouchat přednášky v češtině.

Odpolední kulturně společenský program je fakultativní a jeho součástí jsou exkurze po pražských pamětihodnostech, návštěvy muzeí, galerií i výstav, tvoří ho i projekce českých filmů, koncerty, divadelní představení a také večerní programy v klubovně na koleji (večery reprodukováné české klasické hudby, projekce českých filmů a televizních inscenací, besedy na aktuální témata, zpívání českých písní atd.). O sobotách a nedělích jsou organizovány výlety po České republice.

Účastníci jsou ubytováni na některé z pražských kolejí (v průběhu historie LŠSS to byli například koleje v Podolí, kolej Budeč a v posledních letech kolej Kajetánka) a spolu s nimi zde bydlí i členové vedení a sekretariátu LŠSS.

Prof. Jaromír Bělič vedl LŠSS jako její ředitel v letech 1959–1961 a 1970–1975, v letech 1959–1975 byl členem vědecké rady LŠSS, od roku 1962 do roku 1969 této radě předsedal. Bylo zásluhou především profesora Běliche a jeho blízkých spolupracovníků, že si Letní škola vytvořila nejen své metodologické a lingvodidaktické postupy při výuce češtiny jako cizího jazyka, že si vytvořila své ustálené proporce mezi jazykovou výukou, přednáškovým programem, seznamujícím zahraniční účastníky s výsledky bádání a úrovní českých společenských věd, a dalšími aktivitami, soustředěnými především do odpoledního kulturního a společenského programu, jež ve svém celku vytvářejí předpoklady k ucelenému a efektivnímu působení Letní školy na zahraniční účastníky, ale že se stala i místem, kde se mohli setkávat mladí slavisté a bohemisté prakticky z celého světa a kde si mohli svobodně vyměňovat své zkušenosti a navazovat nejen pracovní styky s českými bohemisty a slavisty, ale uzavírat i vzájemné kontakty přátelské. Jaromír Bělič, jenž se opravdu „zasloužil o vysokou úroveň této školy“ (Porák 1979, s. 435), byl mnoha účastníkům LŠSS zasvěceným rádcem a konzultantem. Neformálním osobním kontaktům s účastníky se věnoval nejen „oficiál-

³ Z projevu ředitele LŠSS Jana Kuklíka na zahájení XL. běhu LŠSS; cit. dle: Hasil 1996–1997, s. 187–188.

⁴ Blíže o odborné činnosti Jana Petra viz: Nedvěďová 1998, s. 50–53.

ně” v prostorách Filozofické fakulty, ale i v odpoledních hodinách na koleji a v průběhu sobotních a nedělních exkurzí.

V letech 1962–1969 byl ředitelem LŠSS prof. Antonín Dostál, přední český slavista, paleoslovenista a byzantinolog, který počátkem tzv. normalizace československé společnosti odešel do emigrace a působil ještě dlouhá léta na univerzitách v Německu a v USA. I za jeho vedení dosahovala pražská LŠSS velmi dobrých výsledků.

Jak konstatoval Jan Kuklík před pěti lety, „[...] nejtěžším obdobím prošla LŠSS v normalizační éře. Přes všechny ideologické předpojatosti a nekvalifikované zásahy především do přednáškového programu si LŠSS uchovala zejména v jazykové výuce a také při poznávání české historie a kultury vysoký standard. Normalizační moc neuměla zabránit ani tomu, aby se mezi účastníky LŠSS vytvářela opravdu dělná a přátelská atmosféra, která zevnitř bořila umělé bariéry ideologické a politické konfrontace a inspirovala spolupráci zahraničních a také českých bohemistů i při poznávání tvůrčích metodologických přístupů, charakteristických pro vývoj moderní vědy v demokratických zemích. Alespoň zčásti tak LŠSS suplovala chybějící mezinárodní kontakty, a to nejen pro bohemisty české, ale i pro bohemisty a slavisty ze zemí sovětského mocenského bloku.”³

V té době (v letech 1976–1989) funkci ředitele zastával literární vědec prof. Jaroslav Tax, jenž LŠSS reprezentoval především navenek; zástupcem ředitele byl slavista širokého odborného záběru prof. Jan Petr.⁴

Od září 1989 je ředitelem LŠSS historik prof. Jan Kuklík. Je především jeho zásluhou, že si LŠSS udržela kontinuitu svého vývoje a vysokou odbornou prestiž i v nových společensko ekonomických podmínkách transformující se české společnosti a že LŠSS je i po ekonomické stránce soběstačnou a prosperující institucí, reprezentující Univerzitu Karlovu a její Filozofickou fakultu v mezinárodním kontextu.

V současné době LŠSS připravuje tým v čele s Janem Kuklíkem, který tvoří pracovníci Ústavu bohemistických studií Jan Holub, Jiří Hasil a Hana Futerová.

V průběhu uplynulých čtyřiceti pěti let se účastníkům LŠSS představila při přednáškách celá plejáda předních českých odborníků, působících ve společenských vědách. Rovněž lektorské kursy vedla řada předních českých bohemistů a učitelů češtiny jako cizího jazyka. Připomeňme alespoň jména několika osobností, které výrazně ovlivnily odbornou úroveň výukového programu LŠSS. Jaroslav Porák, Antonín Bytel, Vladimír Blažek, Jan Holub, Alena Trnková, Jiří Hronek, Milan Šára, Jana Bischofová či František Čermák takovými osobnostmi bezesporu jsou.

LŠSS je dnes organizační součástí Ústavu bohemistických studií, který vznikl roku 1978 spojením samostatné katedry LŠSS a oddělení češtiny pro cizince bývalé katedry českého a slovenského jazyka UK FF. Toto spojení se i dnes jeví jako velmi prospěšné.

Připomeňme rovněž, že pracovníci LŠSS organizují i mezinárodní sympozia o češtině jako cizím jazyku. V roce 2001 se konalo toto sympozium už po čtvrté.

Jak už bylo řečeno, zájem o pražskou LŠSS je veliký. Zatímco III. běhu se zúčastnilo 66 účastníků (ze SSSR, NDR, Bulharska, Polska, Švédska, Velké Británie, Francie, USA, Kanady, Japonska, Itálie, Norska a Indie), na jubilejní, XLV. běh, přijelo 179 účastníků z 38 zemí. Několik dalších čísel rovněž dokumentuje vzrůstající zájem o pražskou LŠSS: I. až XXX. běhu se zúčastnilo 3 505 studentů a I. až XLV. běhu to bylo celkově 6 025 studentů; řada účastníků LŠSS přijížděla opakovaně. Zvláště v posledních letech dosáhla LŠSS horní meze své kapacity (XL. běh – 188 účastníků, XLI. běh – 194, XLII. běh – 193, XLIII. běh – 190 a XLIV. běh – 200 účastníků). Větší počet zájemců již pražská LŠSS do jednoho běhu přijmout vlastně ani nemůže, má-li být zachována kvalitní a intenzivní výuka a v podstatě individuální přístup ke každému účastníkovi.

V průběhu uplynulých čtyřiceti pěti let přijeli do Prahy účastníci z více než 60 zemí celého světa – kromě evropských zemí a severní Ameriky přijížděli v minulých letech zájemci o češtinu například i z Mexika, Brazílie, Bolívie, Kuby, Jižní i Severní Koreje, Japonska, Mongolska, Číny, Thai-wanu, Indie, Egypta, Izraele, Alžírsko, Jordánsko, Ghany či z daleké Austrálie a Nového Zélandu. Byli mezi nimi nejen studenti či postgraduální studenti bohemistiky a slavistiky, ale i vysokoškolská učitelé, překladatelé, kulturní pracovníci a propagátoři české kultury. Z řady účastníků LŠSS se stali přední reprezentanti slavistiky a bohemistiky nejen ve svých zemích, ale i ve světovém měřítku.

Pražská Letní škola slovanských studií si za léta svého působení vytvořila mezi mezinárodní slavistickou a bohemistickou veřejností dobré jméno a dostává se jí uznání i mezi obdobnými letními školami v zahraničí. Daří se jí to nejen díky lingvodidaktickým přístupům při výuce jazyka, či díky kvalitě a tematické šíři nabízeného přednáškového programu, ale svou prestiž zakládá i na vysoké úrovni kulturních a společenských akcí, které jsou její organickou součástí.

Je třeba také říci, že v dnešní době mají zahraniční zájemci o studium českého jazyka možnost vybrat si z prázdninových jazykových kursů, které pořádá vedle pražské Filozofické fakulty rovněž Masarykova univerzita v Brně a Palackého univerzita v Olomouci (jejich letní školy mají již dlouholetou tradici) a také Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Západočeská univerzita v Plzni a Ústav jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy. Specifikum pražské Letní školy slovanských studií spočívá nejen v dlouholeté tradici a v tom, že převážná většina lektorů se výuce češtiny jako cizího jazyka věnuje i po celý školní rok a v možnosti individuálního studia v pražských knihovnách a archívech, ale především v šíři a pestrosti přednáškového programu, který se nespecializuje pouze na oblast jazykovědy a literární vědy, nýbrž věnuje soustavnou pozornost i problematice českých dějin, divadelní, hudební i filmové vědy, dějin české kultury a českého umění, českému filozofickému myšlení a politologii.

Přejme pražské Letní škole slovanských studií do jejího dalšího působení hodně úspěchů a neutuchající zájem zahraničních bohemistů a slavistů.

Jiří Hasil

Literatura

- Hasil J., 1998: *Jaromír Bělič – dialektolog*, [in:] *Přednášky z XLI. běhu LŠSS*, Desk Top Publishing UK FF, Praha, s. 59–79.
- Hasil J., 1998: *Jaromír Bělič, slavista*, [in:] *Slavica Pragensia ad tempora nostra. Konference ke 150. výročí založení stolice slovanské filologie na Karlově univerzitě*, Euroslavica, Praha s. 38–43.
- Hasil J., 1996–1997: *Čtyřicet let pražské Letní školy slovanských studií*, „Český jazyk a literatura“ 47, č. 7–8, s. 187–189.
- Hasil J., 1987: *30. jubilejní Letní škola slovanských studií v Praze*, „Naše řeč“ 70, s. 96–98.
- Kuklík J., 2001: *Čtyřicet pět let LŠSS*, [in:] *Čeština jako cizí jazyk IV. Materiály z 4. Mezinárodního sympozia o češtině jako cizím jazyku*, Desk Top Publishing UK FF, Praha, v tisku.
- Kurz J., Vodička F., Havránek Z., 1968: *Slovanská filologie na Univerzitě Karlově*, Univerzita Karlova, Praha.
- Nedvěďová M. K., 1998: *Ohlédnutí za dílem Jana Petra*, [in:] *Slavica Pragensia ad tempora nostra. Konference ke 150. výročí založení stolice slovanské filologie na Karlově univerzitě*, Euroslavica, Praha, s. 50–53.
- Petr J., 1983: *Letní škola slovanských studií*, „Naše řeč“ 66, s. 45–51.
- Porák J., 1979: *Jaromír Bělič (24.3.1914–6.12.1977)*, „Slavia“ XLVIII, s. 435.
- Šára M., 1997: *Letní škola slovanských studií čtyřicátníci*, [in:] *Přednášky z XL. běhu LŠSS*, Desk Top Publishing FF UK, Praha, s. 7–12.
- Závěrečná zpráva o III. Letní škole slovanských studií, Praha 1959*, cyklostyl, uložena v archivu v sekretariátu LŠSS (zde jsou uloženy i zprávy o všech dalších běžích LŠSS).

Deset let bohemistiky v Jižní Koreji

Poznávání české, ale i jiné literatury střední a východní Evropy, začalo v Jižní Koreji teprve v 80. letech. Česká literatura se však brzy stala senzací. Nejprodávanejším románem zahraničního autora se stala v roce 1989 Kunderova *Nesnesitelná lehkost bytí*.

První překlady z ruské literatury pocházejí z počátku 20. století. Setkaly se z velkým zájmem korejských čtenářů. Zvláště významný v tomto směru byl Dostojevského *Zločin a trest* a Tolstého *Vzkříšení*. Vliv ruských básníků a spiso-

vatelů jako Puškina, Lermontova, Gogola, Turgeněva, Dostojevského, Tolstého a Čechova na vývoj korejské literatury není zanedbatelný. Na konci 20. století však korejské spisovatele zajímají česká díla, zvláště tvorba Milana Kundery. Proč tomu tak je? V Kunderově díle stejně jako v ruské literatuře jsou ústředními otázkami univerzální lidské problémy: lehkost a tíha života, láska, sex a bytí. V budoucnu se chci věnovat právě tomuto tématu. Nyní se ale omezím jen na informativní přehled bohemistických studií v Jižní Koreji.

Prvním korejským vydáním českého díla byl v roce 1983 překlad Haškova *Dobrého vojáka Švejka*. Překladatel Kang Hung-Ju, profesor ruské literatury na katedře ruštiny Korejské univerzity cizích studií v Soulu, který češtinu studoval ve Frankfurtu, pravděpodobně užíval jak český originál, tak jeho německou verzi. Haškův román vydalo nakladatelství Hakwonsa Publisher ve dvou dílech s překladatelovou předmluvou. Podruhé byl román vydán pro bohemistiku ve významném roce 1988. V tomto roce, jak víte, se konaly v Soulu olympijské hry. Při této příležitosti navštívilo poprvé od počátku studené války mnoho českých sportovců. V téže době se v korejském překladu objevily hned čtyři Kunderovy romány. A v neposlední řadě bylo založeno studium češtiny na Korejské univerzitě cizích studií.

Hankuk University of Foreign Studies, tedy Korejská univerzita cizích jazyků (zkráceně HUFS), byla v roce 1954 založena se záměrem podporovat mezinárodní vztahy studiem cizích kultur jejich ekonomiky a politiky, stejně jako jazyka i literatury. Na začátku byly založeny katedry pěti světových jazyků: angličtiny, francouzštiny, němčiny a čínštiny. Od té doby se program rozšířil o mnohé další západní a východní jazyky a také o sociální a duchovnívědné katedry. Nyní má univerzita 24 jazykových kateder a 23 dalších ve dvou kampusech v Soulu a na jeho předměstí i ve městě Yongin. Tam je také umístěno šest kateder východoevropských jazyků.

Bohemistická studia se v Koreji začala rozvíjet v podstatě se založením katedry češtiny na HUFS v roce 1988. Prvním krokem k založení této katedry se stalo rozhodnutí korejské vlády podporovat studia bývalých komunistických zemí. V roce 1978–1979 vybralo korejské ministerstvo školství 13 studentů, kteří se měli věnovat studiu jednoho z východoevropských jazyků: češtině, polštině, maďarštině, rumunštině nebo srbochorvatštině. Mezi nimi se tři studenti rozhodli věnovat češtině jako svému hlavnímu oboru. Od té doby ministerstvo téměř každý rok vybíralo dva studenty pro studium jednoho z jazyků bývalého komunistického bloku včetně ruštiny a bulharštiny. Ale studium těchto zemí bylo až do roku 1988 z pochopitelných, hlavně politických, důvodů velmi omezené.

V letech 1988 a 1989 katedra češtiny každý rok vybrala 30 studentů a od roku 1990 přijímá ročně 40 studentů. V současné době studuje na této katedře přibližně 160 studentů. Od roku 1990 se korejští studenti a profesori účastní letních jazykových kurzů a seminářů Ústavu jazykové a odborné přípravy Karlovy univerzity. V roce 1990 to byli dva profesori a devět studentů, v roce 1991 to bylo

17 studentů, z nichž se 10 účastnilo měsíčního kurzu, 5 studentů absolvovalo semestrální program a 2 program celoroční. V dalších letech se studenti a profesori téměř každý rok zúčastňovali a zúčastňují českých programů UJOP, Ústavu bohemistických studií UK a dalších institucí. Od roku 1993 se několik studentů začalo učit česky, české literatuře a politice a to pro akademický titul magistr a doktor. Studentka Kim Eun Hae ukončila Mgr. z české lingvistiky v roce 1997 a pokračuje doktorátem. Současně učí českou lingvistiku na katedře češtiny HUFS. Kim Ke Young získala titul Mgr. z české a slovenské lingvistiky v roce 1997 a učila českou kulturu na HUFS. Kim In Chon ukončil Mgr. z české lingvistiky a pokračuje doktorátem. Současně učí korejštinu na katedře korejštiny v ústavě dalného východu UK. Yoo Seon Bee získala titul Mgr. z české literatury v roce 1999 a pokračuje doktorátem. Yoon Jong Seok ukončil svá studia titulem Mgr. z české politiky v roce 2001 a pokračuje doktorátem. A ještě několik studentů se začíná učit v Praze na delší dobu.

Prvním vedoucím katedry češtiny se stal profesor Kwon Dže-Il, který studoval v letech 1980–1986 český jazyk, literaturu a kulturní historii na Indiana University a posléze University of Chicago, kde získal titul M.A. Vedoucím katedry byl v letech 1988–1990. V roce 1990 vyučoval jako hostující profesor korejštinu na UK. V letech 1991 a 1992 se věnoval výzkumné literárněvědné práci. V letech 1994–1997 znovu vedl katedru češtiny na HUFS.

Co se mě týče, nejprve jsem studoval ruskou literaturu na HUFS, kde jsem obdržel titul bakaláře. Poté jsem studoval češtinu na katedře slovanských jazyků a literatur University of Michigan. Magisterský titul z české literatury jsem podobně jako profesor Kwon získal na University of Chicago, kde jsem absolvoval i doktorandský kurz. Nyní zastávám pozici profesora a zároveň post vedoucího katedry. Podobně jako v letech 1992–1994. Od roku 2000 do 2001 jsem vyučoval jako hostující profesor korejštinu a sám se učil českou literaturu na UK. Od minulého roku vedu Korejskou asociaci studie východní Evropy a Balkánu (Korean Association of Eastern Europe and Balkan Studies) a připravil jsem první mezinárodní seminář KAEBS na UK v Praze.

Na katedře působí kromě profesora Kwona a mne ještě pan Song Sun-Sub, jeden z prvních vládou podporovaných studentů, který studoval českou literaturu v Německu a učí různé kurzy české literatury a jazyka, jak rovněž dějiny českých intelektuálů. Napsal mnoho akademických esejů, překládal českou literaturu do korejštiny.

Paní Kim Kjung-Ok, která vystudovala češtinu a dokončila doktorát z české lingvistiky ve Vídni, učí českou lingvistiku od roku 1995. A na konec náš bývalý student Kim Sin Kyu, který ukončil Mgr. z české politiky a píše doktorskou práci na katedře politiky HUFS, učí českou kulturu u nás na katedře od roku 1998. Taký dostal stipendium od vlád České a Korejské republiky a sám studoval v Praze.

Naše katedra na HUFS se od samého začátku snažila získat rodilé mluvčí jako lektory i jako tzv. profesory. Prvním učitelem konverzace na poloviční úvazek

v roce 1988 byl profesor z katedry švédského jazyka HUFS Leif Gustafsson, který 10 let studoval a žil v Československu. V roce 1989 učila konverzační češtinu profesorka Jarmila Jandová z Kolumbie. V té době ještě neexistovaly oficiální styky mezi Československem a Jižní Koreou.

Vladimír Pucek, vedoucí koreanistiky na Karlově univerzitě učil český jazyk, kulturu a historii na korejské katedře bohemistiky v letech 1991 a 1992. Od podzimu 1991 do srpna 2000 působil v Koreji Antonín Bytel, bývalý ředitel UJOP. Napsal s námi několik českých textů, např. *České čtení a konverzace a Česká kultura*. Rovněž napsal mnoho akademických esejů na téma srovnávání češtiny a korejštiny. V Koreji odešel do důchodu a do České republiky se vrátil minulý rok. Zemřel čtvrtého června tohoto roku. Bohužel se mnou nedokončil psát malý česko-korejský slovník.

V letech 1991–1992 konverzační kurzy vedla Eva Pokorná, manželka českého obchodníka v Soulu a Irma Rafjová, žena českého diplomata v Soulu. V letech 1993–1995 působil na katedře Zdeněk Zbořil, docent politologie na Filozofické fakultě. Josef Štefaník z Filozofické fakulty Univerzity Komenského později v letech 1995–1997 učil jak český, tak slovenský jazyk. Stal se prvním učitelem slovenštiny na katedře. Napsal srovnávací česko-slovensko-korejský akademický esej. Od podzimu 1997 do srpna 1998 učila češtinu a českou literaturu Libuše Heczková – první rodilý specializovaný odborník na českou literaturu na české katedře HUFS. Od podzimu učí češtinu a českou literaturu docentka Jana Bischofová. Napsala text *Česká kultura s námi*. Je to nejlepší cizí kulturní text na HUFS. Napsala také několik referátů o české literatuře a kultuře na konferenci v Koreji. Koreanistka, docentka Marta Bushková, učí českou konverzaci od podzimu roku 2000.

Spolupráce mezi HUFS a Karlovou univerzitou začala v roce 1990. Prezident, profesor Lee Kang Hyuk, děkan, profesor Ahn Byung Mahn, vedoucí české katedry, profesor Kwon Dže-Il a já jsme navštívili UK a podepsali jsme dohodu o výměně profesorů a studentů. V roce 1993 rektor profesor Palouš navštívil HUFS a dostal čestný doktorát. Potom prorektor profesor Lékařské fakulty UK a prorektor profesor Wilhelm navštívili HUFS a podepsali další dohodu. Měli tam rovněž přednášky.

Vraťme se však ještě na chvíli k prvním překladům české literatury do korejštiny. Poezie pronikla mezi korejské publikum v roce 1984, kdy Nobelovu cenu za literaturu získal Jaroslav Seifert, básník reprezentující českou poezii 20. století. Překlady J. Seiferta se ujali v roce 1984 překladatelé An Džung-Hjo, Jang Seng-Wu, Im Džung-Nam, Kim Džung-Wa.

An Džung-Hjo je lektorem katedry anglického jazyka na Seo Kang University a profesionálním překladatelem z anglické a americké literatury. V roce 1982 získal za své překlady ocenění. Jaroslava Seiferta přeložil z anglického vydání *Odlévání zvonů* připraveného Paulem Jagasikem a Tomeo Ogredym, které kromě 33 básní obsahuje stručné vysvětlivky a biografii, k nimž připojil své překladatel-

ské poznámky. Z angličtiny byl také přeložen Seifertův *Morový sloup* pod názvem *Pražské jaro*. Jedním z překladatelů této sbírky byl i významný pokrokový básník Jang Seng-Wu, který byl z politických důvodů policejně persekuován. Druhým profesionálním překladatelem je Im Džung-Nam. Korejské vydání *Morového sloupu* obsahuje 33 básní v korejštině, výchozí anglický překlad a český originál, stejně jako i předmluvu profesora Harkina k anglickému vydání. Tato předmluva je doposud nejlepším úvodem k Seifertově poezii, který je v Koreji dostupný. Mimo to korejské vydání obsahuje předmluvu překladatele.

Třetím překladem je překlad Kim Džung-Wana, který je absolventem prestižní Soulské národní university a profesionálním překladatelem z angličtiny, a z anglického výboru *Thee, Thee, I would Like to Cry*. K 33 básním je v korejském vydání připojena Seifertova bibliografie a předmluva O Te-Džina.

Jak je vidět, všechny tyto překlady vznikly na základě anglických textů. V překladech se vyskytuje množství chyb vzniklých jazykovou bariérou, protože překladatelé nebyli schopni z anglických textů plně porozumět české poezii. Byli však prvními vlašťovkami české poezie v Koreji.

Kyuchin Kim (Kju-džin Kim)